

Latvijas Cilvēktiesību centra *Pārskats par attīstību naida noziegumu un naida runas novēršanā*¹

Pārskats nepretendē uz visaptverošu kopsavilkumu par attīstību naida noziegumu un naida runas novēršanā pēdējās desmitgadēs, bet papildina esošo literatūru latviešu valodā un fiksē būtiskākās attīstības pēdējā laikā.

Latviski pieejamā literatūra par naida noziegumiem:

- Tieslietu Ministrija, **Informatīvais ziņojums par tiesisko regulējumu attiecībā uz atbildību par nacionālā vai etniskā naida izraisīšanu (2013)** Pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/informativais-zinojums-par-tiesisko-regulejumu-att-411/>
- **Konferences „Veicinot iecietību Latvijā: likumdošana, prakse un politika” materiāli (2013)** Pieejams: <http://www.rgsl.edu.lv/lv/zinas-un-jaunumi/564/konference-veicinot-iecietibu-latvija-likumdosana-prakse-un-politika>
- Latvijas Republikas Augstākā tiesa, **Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu (2012)**. Pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/tiesu-prakse-kriminallietas-par-nacionala-etniska--409/>
- **Konferences „Ceļā uz iekļaujošu sabiedrību bez naida: Latvijas pieredze, sasniegumi un izaicinājumi” materiāli (2012)**. Pieejams: http://www.rgsl.edu.lv/uploads/files/Materials_web_LV.pdf
- Dānijas Cilvēktiesību institūts, **Naida noziegumu rokasgrāmata (2011)**
- Kučs, A., Gromovs, J. un Lulle, A., **Rasisma un neiecietības novēršana (2009)**, Rīga: Starptautiskās Migrācijas organizācijas Rīgas birojs.
- Latvijas Cilvēktiesību centrs, **Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse (2008)** Pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/naida-noziegumi-latvija-likumdosana-un-policijas-p-385/>
- Latvijas Cilvēktiesību centrs, **Naida noziegumu psiholoģiskās sekas — cietušā pieredze un ietekme uz plašāku sabiedrību (2008)** Pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/naida-noziegumu-psihologiskas-sekas-cietusa-piered-384/>

¹ Šis “Pārskats par attīstību naida noziegumu un naida runas novēršanā” ir izdots ar Eiropas Ekonomikas zonas finanšu instrumenta un Latvijas valsts finansiālu atbalstu. Par “Pārskata par attīstību naida noziegumu un naida runas novēršanā” saturu atbild Latvijas Cilvēktiesību centrs. Projektu finansiāli atbalsta Islande, Lihtenšteina un Norvēģija.

Naida noziegumu un naida runas jēdziens

Saskaņā ar EDSO demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja (ODIHR) izstrādāto naida noziegumu darba definīciju,² par *naida noziegumu* tiek uzskatīts:

- A) Jebkurš noziedzīgs nodarījums, tai skaitā noziegums pret personu vai īpašumu, kad cietušais, vieta vai nozieguma mērķis ir izvēlēti pēc to faktiskās vai šķietamās saiknes, atbalsta, piederības vai dalības grupā, kas definēta B daļā;
- B) Grupa var balstīties uz tās locekļu reālu vai šķietamu rasi, nacionālo vai etnisko izcelsmi, valodu, ādas krāsu, reliģiju, dzimumu, vecumu, fizisko vai garīgo invaliditāti, seksuālo orientāciju vai citu līdzīgu pazīmi.

Naida noziegumi sastāv no divām daļām:

- Tas ir krimināls nodarījums (piemēram, fizisks uzbrukums, zādzība, laupīšana utt.). Ja nav krimināla nodarījuma, tad nav naida nozieguma;
- Noziedzīga darbība ir izdarīta ar konkrētu motīvu, tas nozīmē, ka uzbrucējs apzināti ir izvēlējis mērķi dēļ īpašībām, ko aizsargā noteikti tiesību akti.³

Pirmkārt, tas ir izdarīts nodarījums, kas vispārīgi atbilst noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm (t.i., neatkarīgi no motīva). Tas tiek saukts par “pamata noziegumu”. Gadījumā, ja nepastāv “pamata noziegums”, nav pamata runāt arī par naida noziegumu. Otrkārt, konkrētais noziedzīgais nodarījums tiek izdarīts ar noteiktu motīvu, t.i., uz aizspriedumu pamata. Tieši šī pazīme atšķir naida noziegumus no cita veida noziedzīgajiem nodarījumiem. Tas nozīmē, ka likumpārkāpēji apzināti izvēlas noziedzīga nodarījuma objektu, pamatojoties uz kādu no aizsargājamām pazīmēm. Noziedzīga nodarījuma objekts var būt viens vai vairāki cilvēki. Tā var būt arī grupa, ko apvieno kāda konkrēta pazīme.

*Naida nozieguma piemērs:*⁴

Tika aizdedzināta skola. Sākotnēji policija kvalificēja šo nodarījumu kā ļaunprātīgu dedzināšanu. Vairākums skolēnu, kas mācījās šajā skolā, bija romu tautības. Izmeklēšanas gaitā tika noskaidrots, ka agrāk uz skolas sienām vairākkārt tika rakstīti grafiiti ar uzrakstiem, kas vērsti pret romu tautības pārstāvjiem, kā piemēram: “Čigāni, vācieties prom”. Vainīgās personas ir aizturētas un atzīst, ka gan grafiiti uzraksti, gan skolas aizdedzināšana ir viņu roku darbs. Viņi paziņo, ka tos vadījusi vēlēšanās “atbrīvot” savu rajonu no ”svešajiem”. Tātad pamata noziegums šajā gadījumā ir ļaunprātīga dedzināšana, taču aizspriedumu uz rases vai etniskās piederības pamata motīva esamība ļauj kvalificēt šo noziedzīgo nodarījumu kā naida noziegumu.

Naida motivētiem noziegumiem var būt dažādas izpausmes formas:

- Rasistiski izteikumi (piem., draudi vai aizskārumi), kas var būt mutiski vai rakstiski,
- Īpašuma bojāšana (izsisti logi, pārdurtas automašīnu riepas, u.c.),

² Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses. Annual Report for 2006. Warsaw: Organisation on Security and Cooperation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2007, p.9., pieejams: <http://www.osce.org/odihr/26759>

³ OSCE ODIHR, Hate Crime Laws, A Practical Guide, 2009, p. 16, pieejams: <http://www.osce.org/odihr/36426?download=true>

⁴ OSCE ODIHR, Hate Crime Laws, A Practical Guide, 2009, p. 17, pieejams: <http://www.osce.org/odihr/36426?download=true>

- Kapu apgānīšana,
- Rasistiska vai cita naidīga satura materiālu izplatīšana (skrejlapas, grāmatas, u.c.),
- Aizvainojoši grafiti,
- Fizisks uzbrukums.

Naida noziegumi no cita veida noziegumiem atšķiras ne tikai ar motīvu, bet arī ar to, kādas sekas to rezultātā tiek radītas cietušajiem. Atšķirībā no citiem noziegumiem, upuris tiek izvēlēts nevis kā indivīds, bet gan kā kādas grupas pārstāvis. Kā norāda Pols Iganski (*Paul Iganski*), naida noziegumi "... ievaino upuri daudz dziļāk... Tevi sit vai sāpina tāpēc, ka tu esi tas, kas esi. Tas ir tiešs un ar nolūku tēmēts krimināls nodarījums, kas grauj pašu personas būtību, personas dvēseli, jo... cilvēks nevar mainīt to, kas viņš ir... Un tādēļ ir daudz grūtāk ar to sadzīvot... Jo naida noziegums pasaka naida nozieguma upurim: "Tev neklājas dzīvot šajā sabiedrībā kopā ar mani. Es neticu, ka tev ir tādas pašas tiesības, kādas ir man. Es uzskatu, ka tu esi nevērtīgāks par mani. Es esmu par tevi pārāks."⁵

Naida noziegumiem var būt smagas sekas, kas ietekmē ne tikai cietušo, bet arī draugus, ģimeni, kopienu un sabiedrību kopumā. Īpaši jau tāpēc, ka naida noziegumi visbiežāk nav vērsti uz konkrētu personu, bet gan saistībā ar tās piederību noteiktai sabiedrības grupai. Līdz ar to naida noziegumi var radīt izmaiņas uzvedībā vai drošības sajūtā visai sabiedrībai kopumā. Naida noziegumu ietekme uz cietušo ir atkarīga no daudziem faktoriem, piemēram, no cietušā personības, no starpgadījuma smaguma, no citu cilvēku reakcijas (ģimene, draugi, sabiedrība) un iespējamās varbūtības, ka incidents atkārtosies.⁶ Naida noziegumiem bieži vien ir raksturīgs tas, ka nav skaidrs, kad viens noziegums beidzas un otrs sākas, īpaši tāpēc, ka pret vienu cilvēku vērstās naida noziegumu izpausmes var būt dažādas – sākot no verbālas aizskaršanas un īpašuma bojāšanas, līdz pat fiziskam uzbrukumam. Līdz ar to šiem noziegumiem ir nesamērīgi liels efekts, ko tie atstāj uz cietušo un tā kopienu. Tāpat bailes un iebiedēšana, kas no tā rodas, var būt ilgstošāka, kā notikušais incidents vai incidenti.⁷

Ņemot vērā, ka naida noziegums notiek divos līmeņos, proti, tas ir ne tikai uzbrukums cilvēka fiziskajai esībai, bet arī uzbrukums viņa identitātei, naida noziegumi var atstāt nopietnu ietekmi uz indivīdu, izraisot:

- psiholoģiskos un emocionālos traucējumus;
- intensīvu baiļu sajūtu (ne tikai par sevi, bet arī saviem tuviniekiem, grupas locekļiem);
- ievainojamību;
- dusmas;
- depresiju;
- pasliktinātu fizisku pašsajūtu;

⁵ Iganski, P. (2002). How Hate Hurts, (pp.25-35), citēts no: Inta Dzelme, Latvijas Cilvēktiesību centrs (2008), Naida noziegumu psiholoģiskās sekas – cietušā pieredze un ietekme uz plašāku sabiedrību, 11.lpp., pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/publications/naida-noziegumu-psihologiskas-sekas-cietusa-piered/>.

Papildus resursi: Paul Iganski lekcija "How Hate Hurts: The Moral Philosophical Basis of „hate crime” laws (2011), pieejams: <http://www.youtube.com/watch?v=kldDZp5gE-s>

⁶ Dānijas Cilvēktiesību institūts (2011), *Naida noziegumu rokasgrāmata*, 13.lpp.

⁷ Nathan Hall (2013), *Hate Crime*, Routledge, p. 63-64

- mācīšanās un darbaspēju traucējumus;
- sarežģījumus personiskajās attiecībās un izmaiņas dzīvesveidā.⁸

Lai arī *naida runas* jēdziens nav definēts nevienā starptautiskā cilvēktiesību dokumentā,⁹ Eiropas Padomes definīcija uz ko atsaukusies arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir sekojoša:

„*naida runa*” pārklāj visas izteiksmes formas, kas izplata, mudina, veicina vai attaisno rasistisku naidu, ksenofobiju, antisemitismu vai citas naida formas, kas balstītas uz neiecietību, iekļaujot: neiecietību, kas nāk no agresīva nacionālisma, etnocentrisma, diskriminācijas un naida pret minoritātēm, migrantiem un ārvalstu izcelsmes cilvēkiem.”¹⁰

Saskaņā ar Eiropas Padomes Konvencijas par kibernetiskajiem papildu protokolu par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās:

“*rasistisks vai ksenofobisks materiāls*” nozīmē jebkurus datus rakstiskā formā, attēlus vai kādu citu idejas vai teorijas izpausmi, kas propagandē, veicina vai izraisa naidu, diskrimināciju vai vardarbību pret kādu personu vai personu grupu, un tiek balstīta uz rases, ādas krāsas, ģimenes, etnisku vai nacionālu piederību, kā arī reliģiju, ja tā tiek izmantota kā iegansts kādam no iepriekšminētajiem faktoriem.”¹¹

Būtisks faktors, kas atšķir „*naida runu*” no citiem verbāliem aizskāruma veidiem, piemēram, no „*neslavas celšanas*” personai, ir fakts, ka aizskāruma cēlonis ir nevis personas rīcība vai uzskati, bet tā pamatā visbiežāk ir personai no dzimšanas piemītošās īpašības, piemēram, no sabiedrības vairākuma atšķirīga ādas krāsa.¹² Tāpat ir jānodala „*tiešā naida runa*” (kas adresēta tiešā veidā konkrētiem indivīdiem, runājot *ar* viņiem) un „*netiešā naida runa*” (runājot *par* indivīdiem/ grupām, piemēram, politiķu izteikumi plašsaziņas līdzekļos).¹³ Naida runa internetā ir viens no izplatītākajiem rasistisku un ksenofobisku attieksmju izpausmes veidiem.¹⁴

⁸ Inta Dzelme, Latvijas Cilvēktiesību centrs (2008), *Naida noziegumu psiholoģiskās sekas – cietušā pieredze un ietekme uz plašāku sabiedrību*, 10.-11.lpp., pieejams:

<http://cilvektiesibas.org.lv/lv/publications/naida-noziegumu-psihologiskas-sekas-cietusa-piered/>.

⁹ Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, Rīga, 2012, 6.lpp., pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas/>.

¹⁰ Council of Europe Recommendation No. R(97)20 of the Committee of Ministers to Member States on “HATE SPEECH”, [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec\(1997\)020&expmem_EN.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec(1997)020&expmem_EN.asp)

¹¹ Konvencijas par kibernetiskajiem papildu protokols par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās, pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=211974>

¹² Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, Rīga, 2012, 6.lpp., pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas/>

¹³ Marloes van Noorloos (2011), *Hate Speech Revisited. A comparative and historical perspective on hate speech law in the Netherlands and England & Wales*, p. 51

¹⁴ Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei par Padomes Pamatlēmuma 2008/913/TI par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm īstenošanu, 8.lpp., 2014, pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2014:0027:FIN:LV:PDF>

Parasti naida runas gadījumos uzmanība tika pievērsta izteikumiem, kuros pausti:

- publiski aicinājumi uz vardarbību, naidu, diskrimināciju;
- publiska goda aizskaršana vai neslavas celšana;
- draudu izteikšana pret personu vai personu grupu, sakarā ar to rasi, ādas krāsu, valodu, reliģiju, pilsonību, nacionālo vai etnisko izcelsmi;
- ar rasistisku nolūku un publiska tādas ideoloģijas paušana, kas sludina pārkāpumu vai noniecina vai nomelno kādu personu grupu sakarā ar to rasi, ādas krāsu, valodu, reliģiju, pilsonību, nacionālo vai etnisko izcelsmi.

Kritēriji, kas jāņem vērā, lai noteiktu, vai notikusi naida runa¹⁵:

- izteikumu saturs un to radīto aizskārumu pakāpe indivīdam vai personu grupai, ievērojot arī to, kā šos izteikumus uztvertu neitrāls lasītājs;
- izteikuma autora mērķis, nodoms, publiski paužot vai izplatot diskriminējošus izteikumus;
- ne tikai atsevišķu apstrīdēto frāžu, bet teksta vērtējums kopumā, izteikumu konteksts. ECT praksē izteikumus visdrīzāk nekvalificēs kā aicinājumu uz vardarbību, ja tie izteikti labi informētai auditorijai plurālistiskas debates ietvaros,¹⁶ izteikumu sabiedriskā nozīmība un ieguldījums sabiedrībā būtisku jautājumu apspriešanā;
- izteikumu publiskuma pakāpe;
- izteikumu iespējamā ietekme uz dažādu sabiedrības grupu mierīgu līdzāspastāvēšanu, uz sabiedrību kopumā;
- izteikuma paudēja statuss, runas forma;
- u.c.

Naida runas un naida noziegumu ierobežošana: starptautisko organizāciju prasības

Vārda brīvība ir viens no būtiskiem demokrātiskas sabiedrības pamatiem, viens no tās un cilvēka attīstības pamatnosacījumiem. Ievērojot Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 10. panta 2. punktu, vārda brīvība ir attiecināma ne tikai uz „informāciju” vai „idejām”, kas tiek uztvertas labvēlīgi vai neitrāli, bet arī uz tām, kas apvaino, šokē vai uztrauc valsti vai kādu sabiedrības daļu. To pieprasa plurālisms, tolerance un liberālisms bez kā demokrātiska sabiedrības nevarētu pastāvēt. Tas nozīmē, ka šajā jomā ikvienai „formalitātei”, „nosacījumam”, „ierobežojumam” vai „sodam” jābūt samērīgam ar sasniedzamo leģitīmo mērķi.¹⁷

Valstu pienākums ierobežot naida runu un naida noziegumus vistiešāk ir paredzēts trijos starptautiskos dokumentos:

- 1) ANO Starptautiskajā konvencijā par jebkuru rasu diskriminācijas izskaušanu;
- 2) ANO Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām.
- 3) Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijā;

¹⁵ Skatīt LR Augstākā tiesa, Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, Rīga, 2012, 18.-24. un 35.-36. lpp.

¹⁶ Jacobs, White&Ovey, The European Convention on Human Rights (6th ed, OUP 2014), 441.

¹⁷ European Court of Human Rights, Factsheet – Hate speech, June 2015, pieejams: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf

*ANO Starptautiskā konvencija par jebkuru rasu diskriminācijas izskaušanu*¹⁸ uzliek valstīm pienākumu likumā aizliegt un efektīvi izmeklēt, un sodīt gadījumus, kad tiek izplatītas rasu naidu un diskrimināciju kurinošas idejas, kā arī paredzēt tieši kriminālatbildību par šādu darbību veikšanu.

Konvencijas 4. pants paredz četras izpausmes formas, kas būtu jāsoda:

- (1) ideju izplatīšana, kas pamatojas uz rasu pārkumu vai rasu naidu;
- (2) kūdīšana uz rasu diskrimināciju;
- (3) vardarbība vai kūdīšana uz vardarbību pret jebkuru rasi vai personu grupu ar citu ādas krāsu vai etnisko izcelsanos;
- (4) palīdzības sniegšana rasistiskās darbības veikšanai, t.sk. tās finansēšana.

Jēdziens „rasu diskriminācija” konvencijā lietots plašā nozīmē un tas ietver arī atšķirības, kas balstītas, piemēram, uz personas nacionālo vai etnisko izcelsmi.

4. pants

Dalībnieces valstis nosoda dažāda veida propagandu un visas organizācijas, kuras pamatojas uz vienas rases vai noteiktas ādas krāsas vai etniskās izcelsnās cilvēku grupas pārkuma idejām vai teorijām vai kuras cenšas attaisnot vai atbalstīt dažāda veida rasu naidu un diskrimināciju, un apņemas nekavējoties veikt pozitīvus pasākumus dažādas kūdīšanas uz diskrimināciju vai diskriminācijas aktu izskaušanai. Šai nolūkā dalībnieces valstis saskaņā ar Vispārējās cilvēka tiesību deklarācijas principiem un tiesībām, kas skaidri formulētas šās Konvencijas 5.pantā, turklāt:

a) pasludina, ka jebkāda ideju izplatīšana, kuras pamatojas uz rasu pārkumu vai naidu, jebkāda kūdīšana uz rasu diskrimināciju, kā arī visi vardarbības akti vai kūdīšana uz šādu aktu izdarīšanu pret jebkuru rasi vai personu grupu ar citu ādas krāsu vai etnisko izcelsanos, kā arī dažādas palīdzības sniegšana rasistiskās darbības veikšanai, ieskaitot tās finansēšanu, ir noziegums, ko soda likums; [...]

*ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām*¹⁹ 19. pants pasludina ikviena cilvēka tiesības uz vārda brīvību, atzīstot gan cilvēka tiesības netraucēti pieturēties pie saviem uzskatiem, gan arī tiesības brīvi paust savus uzskatus, izmantojot dažādas izpausmes formas. Tomēr šīs tiesības netiek atzītas par absolūtām un 19. panta trešā daļa nosaka kritērijus pieļaujamajiem vārda brīvības ierobežojumiem, piem., „citu personu tiesību un reputācijas respektēšana”. Tāpat Konvencijas 20. panta otrā daļa uzliek valstīm pienākumu aizliegt naida kurināšanu ar likumu.

19. pants

1. Katram cilvēkam ir tiesības netraucēti pieturēties pie saviem uzskatiem.
2. Katram cilvēkam ir tiesības brīvi izpaust savus uzskatus, šīs tiesības ietver brīvību meklēt, saņemt un izplatīt dažāda veida informāciju un idejas neatkarīgi no valstu

¹⁸ ANO Starptautiskā konvencija par jebkuru rasu diskriminācijas izskaušanu, pieejama: <http://humanrights.lv/doc/vispaar/jebkdisk.htm>

¹⁹ ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/pptpakc.htm>

robežām mutvārdos, rakstveidā, izmantojot presi vai mākslinieciskās izpausmes formas, vai citādā veidā pēc savas izvēles.

3. Šā panta 2.punktā paredzēto tiesību izmantošana uzliek īpašus pienākumus un īpašu atbildību. Tāpēc tā var būt saistīta ar zināmiem ierobežojumiem, taču tie jānoteic likumā un tiem jābūt nepieciešamiem:

- a) citu personu tiesību un reputācijas respektēšanai;
- b) valsts drošības, sabiedriskās kārtības (*ordre public*), iedzīvotāju veselības vai tikumības aizsardzībai.

20. pants

2. Jebkāda rīcība, kas aizstāv nacionālu, rasu vai reliģisku naidu un ir kūdīšana uz diskrimināciju, naidīgumu vai vardarbību, jāaizliedz ar likumu.

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas (ECK)²⁰ 10. panta pirmā daļa paredz ikviena tiesības brīvi paust savus uzskatus, bet otrā daļa nosaka šo tiesību ierobežošanas kārtību, piem., „aizsargājot citu cilvēku cieņu vai tiesības”. Atšķirībā no ANO dokumentiem, ECK neietver tiešu pienākumu valstīm aizliegt naida kurināšanu.

10. pants

Vārda brīvība

1. Ikvienam ir tiesības brīvi paust savus uzskatus. Šīs tiesības ietver uzskatu brīvību un tiesības saņemt un izplatīt informāciju un idejas bez iejaukšanās no valsts institūciju puses un neatkarīgi no valstu robežām. Šis pants neierobežo valstu tiesības pieprasīt radioraidījumu, televīzijas raidījumu un kino demonstrēšanas licencēšanu.

2. Tā kā šo brīvību īstenošana ir saistīta ar pienākumiem un atbildību, tā var tikt pakļauta tādām prasībām, nosacījumiem, ierobežojumiem vai sodiem, kas paredzēti likumā un nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts drošības, teritoriālās vienotības vai sabiedriskās drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai tikumību, aizsargātu citu cilvēku cieņu vai tiesības, nepieļautu konfidencialas informācijas izpaušanu vai lai nodrošinātu tiesas varu un objektivitāti.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas pozīciju naida runas lietās vislabāk raksturo tās secinājums lietā *Erbakans pret Turciju*: „Tolerance un cieņa pret visu cilvēku vienlīdzību veido demokrātiskas un plurālas sabiedrības pamatu. Tādēļ atsevišķās demokrātijās var būt nepieciešams sodīt vai pat iepriekš novērst jebkuras izteiksmes formas, kuras kūda, izplata, veicina vai attaisno uz neiecietību balstītu naidu.”²¹ Turklāt tiesa vairākos spriedumos ir secinājusi, ka „naida kurināšanai” nav obligāti jāietver aicinājums uz vardarbību. „Vēršanās pret personām, aizskarot un apmelojot atsevišķas sabiedrības grupas, var būt pietiekams pamats, lai valsts institūcijas vērstos

²⁰ Eiropas Cilvēktiesību konvencija, pieejama:

http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LAV.pdf

²¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006. gada 6. jūlija spriedums lietā *Erbakan v. Turkey*. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=003-1728198-1812055>

pret rasistisku runu, kas izpaudusies kā tiesību uz vārda brīvību bezatbildīga izmantošana.”²²

Izskatot lietas, kas saistītas ar „kūdīšanu uz naidu” un vārda brīvību, ECT izmanto divas pieejas: plašāko *izslēgšanas* pieeju, kas noteikta Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 17. pantā, kas aizliedz izmantot ļaunprātīgi Konvencijā ietvertās tiesības, un šaurāko *ierobežošanas* pieeju, kas noteikta Konvencijas 10. panta 2. daļā.²³ Izskatot lietas pēc Konvencijas 10. panta, tā pirmajā daļā noteiktās tiesības uz vārda brīvību tiek vērtētas saskaņā ar otrajā daļā noteiktajiem ierobežojumiem. Šajos gadījumos tiek izmantots tradicionālais trīspakāpju tests, kura ietvaros tiesa vērtē, vai ierobežojums bija, pirmkārt, pamatots ar likumu, otrkārt, nepieciešams leģitīma mērķa sasniegšanai un, treškārt, bija samērīgs ar sasniedzamo mērķi. Savukārt izskatot lietas pēc 17. panta, šādas līdzsvarojošas pieejas nav; runa tiek ierobežota tikai tās satura dēļ,²⁴ jo apstrīdētie izteikumi tiek atzīti par tādiem, kuri ir ārpus Konvencijas 10. pantā aizsargātās tiesības uz vārda brīvību tvērumu.

ECT tiesu praksē ir divi galvenie kritēriji, kas ir pamatā vērtējumam, vai konkrētie izteikumi ir „naida runa” vai nē. Tie ir (1) *konteksts* un (2) *nodoms*, un šo abu kritēriju mijiedarbība ir pamatā runas ietekmei – tās spējai pārliecināt, vadīt auditoriju, rosināt izdarīt vai atturēt no noteiktas darbības veikšanas. Tāpat tiesa ņem vērā izteikuma paudēja vai izplatītāja statusu, runas formu un ietekmi un piemēroto sankciju samērīgumu.²⁵

Informācija ECT tiesu praksi naida runas lietās tiek apkopota īpašās *Faktu lapās – Naida runa*,²⁶ kurā sniegts gan vārda brīvības skaidrojums, gan ECT pieejas apraksts izskatot lietas, kas saistītas ar naida runu un vārda brīvību. Tāpat faktu lapā sniegts īss atsevišķu tiesas spriedumu apraksts, akcentējot būtiskākos tiesas secinājumus konkrētajā lietā.

2001. gada 23. novembrī tika pieņemta *Eiropas Padomes Konvencija par kibernoziģumiem*.²⁷ Līdz 2015. gada oktobrim Konvenciju parakstījušas 45 EP dalībvalstis un ratificējušas – 39. Tās 2003. gadā pieņemtais *Papildu protokols par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti*

²² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 9. februāra spriedums lietā *Vejdeland and others v. Sweden* §55. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109046> Sprieduma tulkojums latviski pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/vejdeland-un-citi-pret-zviedriju-433/>

²³ Françoise Tulkens, (2014), When to say is to do. Freedom of expression and hate speech in the case –law of the European Court of Human Rights, p.2, pieejams: http://www.ejtn.eu/Documents/About%20EJTN/Independent%20Seminars/ECtHR%20for%20EU%20Judicial%20Trainers/ECtHR%202014/Presentation_ECtHR_and_hate_speech_TULKENS_2014.pdf

²⁴ D.Keane (2012), The Innocence of Satirists: Will Caricatures of the Prophet Mohammad Change the ECHR Approach to Hate Speech?, pieejams: <http://www.ejiltalk.org/the-innocence-of-satirists-will-caricatures-of-the-prophet-mohammad-change-the-echr-approach-to-hate-speech/>

²⁵ Françoise Tulkens, (2014), When to say is to do. Freedom of expression and hate speech in the case –law of the European Court of Human Rights, p.9 pieejams: http://www.ejtn.eu/Documents/About%20EJTN/Independent%20Seminars/ECtHR%20for%20EU%20Judicial%20Trainers/ECtHR%202014/Presentation_ECtHR_and_hate_speech_TULKENS_2014.pdf

²⁶ European Court of Human Rights, Fact sheet – Hate Speech (2015). Pieejams: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf

²⁷ Eiropas Padome, Konvencija par kibernoziģumiem, 23.11.2011. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/211972-konvencija-par-kibernoziģumiem>

*datorsistēmās*²⁸ uzliek par pienākumu valstīm pieņemt normatīvos aktus, lai kā noziedzīgu nodarījumu nostiprinātu ar nodomu izdarītu un neatļautu rasistiska vai ksenofobiska satura materiāla izplatīšanu vai citādu padarīšanu to sabiedrībai par izmantojamu ar datorsistēmu palīdzību. Tāpat Papildprotokols uzliek par pienākumu valstīm pieņemt normatīvos aktus, lai kā noziedzīgu nodarījumu nostiprinātu ar nodomu izdarītu un neatļautu draudus (4. pants) un publisku apvainošanu (5. pants), izmantojot datorsistēmas, ja personas tiek šķirotas pēc rases, ādas krāsas, ģimenes, nacionālās vai etniskās piederības, kā arī reliģijas, vai arī personu grupas, kuras tiek izšķirtas pēc kādas no iepriekš minētajām pazīmēm. Papildprotokolu parakstījušas 36 EP dalībvalstis, bet ratificējušas – 24. Latvijā Konvencija un tās papildprotokols stājās spēkā 2007. gada 1. jūnijā.²⁹

3.pants - Rasistiska un ksenofobiska satura materiālu izplatīšana ar datorsistēmu palīdzību

1. Katra Puse pieņem tādus normatīvos aktus un veic citus nepieciešamos pasākumus, lai savos normatīvajos aktos kā noziedzīgu nodarījumu nostiprinātu ar nodomu izdarītu un neatļautu šādu rīcību:

rasistiska vai ksenofobiska satura materiāla izplatīšanu vai citādu padarīšanu to sabiedrībai par izmantojamu ar datorsistēmu palīdzību.

2. Puse var izdarīt atrunu nepiemērot kriminālatbildību tai rīcībai, kas ir noteikta šī panta 1.daļā, kuros materiāls, kas definēts 2.panta pirmajā daļā, propagandē, veicina vai izraisa diskrimināciju, kas nav saistīta ar naidu vai vardarbību, ar noteikumu, ja var tikt piemēroti kādi citi efektīvi līdzekļi.

3. Neskatoties uz šī panta 2.daļā noteikto, Puse var izdarīt atrunu nepiemērot 1.daļā noteikto tajos diskriminācijas gadījumos, kuros saskaņā ar tās nacionālajā tiesību sistēmā noteiktajiem principiem attiecībā uz vārda brīvību, tā nevar piemērot efektīvus līdzekļus, kas noteikti 2.daļā.

4.pants - Rasisma un ksenofobijas motivēti draudi

Katra puse pieņem tādus normatīvos aktus un veic citus nepieciešamos pasākumus, lai savos nacionālajos normatīvajos aktos kā noziedzīgu nodarījumu nostiprinātu ar nodomu izdarītu un neatļautu šādu rīcību:

piedraudot, izmantojot datorsistēmas, nosakot to savos normatīvajos aktos kā nopietnu noziedzīgu nodarījumu, ja (i) personas piederības kādai grupai tiek šķirotas pēc rases, ādas krāsas, ģimenes, nacionālās vai etniskās piederības, kā arī reliģijas, ja tā tiek izmantota kā iegansts kādam no šiem faktoriem, vai (ii) arī personu grupas, kuras tiek izšķirtas pēc kādas no augstāk minētajām pazīmēm.

5.pants - Rasisma un ksenofobijas motivēts apvainojums

1. Katra puse pieņem tādus normatīvos aktus un veic citus nepieciešamos pasākumus, lai savos nacionālajās tiesībās kā noziedzīgu nodarījumu noteiktu ar nodomu izdarītu un neatļautu šādu:

publisku apvainošanu, izmantojot datorsistēmas, personas (i) tā iemesla dēļ, ka tās pieder grupai, kas tiek šķirotas pēc rases, ādas krāsas, ģimenes, nacionālās vai etniskās

²⁸ Eiropas Padome, Konvencijas par kibernetiskajiem papildu protokolu par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās, 28.01.2003. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=211974>

²⁹ Council of Europa, Chart of signatures and ratifications of Treaty 189, 20.10.2015. Pieejams: http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/189/signatures?p_auth=kgTb5MTY

piederības, kā arī reliģijas, ja tā tiek izmantota kā iegansts kādam no šiem faktoriem; (ii) vai personu grupas, kuras tiek izšķirtas pēc kādas no augstākminētajām pazīmēm.

2. Puse var:

a. pieprasīt, lai šī panta 1.daļā minētā noziedzīga nozieguma sekas attiektos uz personu vai personu grupu, kas noteiktas 1.daļā, kas pakļautas naidam, necienīgai attieksmei vai izsmieklam; vai

b. izdarīt atrunu nepiemērot pilnībā vai daļēji šī panta 1. daļu.

Eiropas Savienības *Padomes Pamatlēmums 2008/913/TI par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm*³⁰ nosaka, ka katra dalībvalsts veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu to, ka ir paredzēts sods par šādu tīšu rīcību:

a) publisks aicinājums uz vardarbību vai naidu, kas vērstas pret personu grupu vai šādas grupas locekli, ko raksturo rase, ādas krāsa, reliģija, izcelsme, nacionālā vai etniskā piederība;

b) iepriekš minēto darbību izdarīšana, publiski izplatot traktātus, attēlus vai citus materiālus (...).

Saskaņā ar Pamatlēmumu 2008/913/TI dalībvalstis var izvēlēties sodīt tikai tādas darbības, kuras vai nu izdarītas veidā, kas varētu traucēt sabiedrisko kārtību, vai arī ir apdraudošas, aizskarošas vai pazemojošas.

Normatīvo aktu izstrāde naida noziegumu jomā³¹

Lai palīdzētu valstīm izstrādāt atbilstošu normatīvo ietvaru naida noziegumu jomā, *EDSO Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs* (turpmāk tekstā - *OSCE ODIHR*) ir izstrādājis praktiskas vadlīnijas likumdošanas izstrādei pret naida noziegumiem. Tāpat organizācija piedāvā arī padziļinātas apmācības tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem naida noziegumu jomā.³²

Ja naida noziegumi nav izdalīti kā atsevišķas kategorijas noziedzīgi nodarījumi un pret tiem attiecas tāpat kā pret pārējiem noziedzīgajiem nodarījumiem, to izmeklēšana bieži vien nenotiek pienācīgā veidā. Tas var izpausties dažādi. Piemēram, izmeklētājs nepievērš pietiekamu uzmanību cietušā liecībām vai pietiekami neizmeklē naida motīvu, kas minēts iesniegumā; tāpat tiesa neņem vērā vainīgā motivāciju, tādējādi neparedzot stingrāku sodu. Pietiek tikai ar dažiem gadījumiem, lai sabiedrības daļa, kas ir apdraudēta, zaudētu ticību tam, ka tiesībsargājošās iestādes spēj efektīvi reaģēt uz līdzīgiem noziegumiem. Un otrādi, ja kriminālprocesa laikā tiek ņemts vērā naida motīvs, šāda publiska atzīšana pārliecina cietušo par to, ka sabiedrība pilnā mērā apzinās, kas ar to ir noticis. Kā liecina vairāki pētījumi un aptaujas, tieši uzticības trūkums tiesībsargājošajām iestādēm un to spējai palīdzēt un efektīvi reaģēt

³⁰ Padomes Pamatlēmums 2008/913/TI par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm. Pieņemts 2008. gada 28. novembrī. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008F0913:LV:HTML>

³¹ Nodaļa sagatavota izmantojot OSCE ODIHR materiālu "Hate Crime Laws. A Practical Guide" (2009). Pieejams: <http://www.osce.org/odihr/36426?download=true>

³² OSCE ODIHR, Training Against Hate Crimes for Law Enforcement. Programme description. Pieejams: <https://www.osce.org/odihr/tahcle?download=true>

uz naida noziegumiem ir viens no visbiežāk sastopamajiem iemesliem, kāpēc cietušie naida noziegumu gadījumos nevēršas policijā.³³

Pastāv trīs galvenie argumenti par labu bargāka soda paredzēšanai par naida noziegumiem:

- nepieciešamība izmantot likuma simbolisko vērtību, lai demonstrētu, ka sabiedrība noraida noziegumus uz aizspriedumu pamata;
- krimināllikums soda par nodarīto kaitējumu. Naida noziegumiem ir daudz lielāka ietekme uz cietušajiem kā citiem noziegumiem, un tie ietekmē arī citus šai grupai piederīgos. Līdz ar to bargāka soda pamatojums ir papildus nodarītais kaitējums indivīdam un kopienai;
- naida noziegumu likumi paredz sodu, ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma izdarītāja vainas pakāpi un motīvu. Līdz ar to krimināllikums soda vainīgo ne tikai par pašu nodarījumu, bet arī nodomu, jo tieši vainīgā nodoms ir tas, kas rada nesamērīgu kaitējumu.

Krimināllietu izmeklēšanas un iztiesāšanas procesā ir svarīgi nodrošināt naida motīva izdalīšanu un soda noteikšanu par to. Dažkārt kriminālprocesu par naida noziegumiem ietvaros vainīgās personas motivācija upura izvēlē vispār netiek pieminēta. Šādos gadījumos tiek zaudēta iespēja panākt, ka sods par izdarīto noziedzīgo nodarījumu radītu preventīvu efektu attiecībā uz citiem.

Likumdošanas izstrāde

Izstrādājot jaunu likumu pret naida noziegumiem vai pārskatot jau esošos normatīvos aktus, likumprojektu autoriem un politiķiem vairākkārt nāksies saskarties ar izvēles problēmu. Divi galvenie jautājumi, uz kuriem nāksies atbildēt, ir:

- Vai likumā jāiekļauj atsevišķs (patstāvīgs) noziedzīgs nodarījums vai arī jāparedz pastiprināts sods par esošajiem noziegumiem?
- Kādas aizsargājamās pazīmes ir jāiekļauj likumā?

Ar patstāvīgiem noziedzīgajiem nodarījumiem tiek saprasts atsevišķs noziedzīga nodarījuma sastāvs, kura neatņemams elements ir aizspriedumu motīvs. Piemēram, 2013. gadā Horvātijā stājās spēkā jaunais Krimināllikums, kura 87. pants definē naida noziegumu kā “kriminālnoziegumu, kas izdarīts pamatojoties uz personas rasi, ādas krāsu, reliģiju, nacionālo vai etnisko piederību, invaliditāti, dzimumu, seksuālo orientāciju vai dzimuma identitāti”.³⁴

Likumdošanas izstrādes gaitā var izmantot arī stingrāka soda noteikšanas principu, ko dažkārt dēvē par “atbildību pastiprinošiem apstākļiem”. Pieeja, kad sods par jebkādu noziedzīgu nodarījumu tiek pastiprināts, ja tas ir izdarīts ar naida motīvu, ir izplatīta lielākajā daļā EDSO reģiona valstu. Ja normatīvie akti vainīgajiem par naida noziegumiem paredz stingrākus sodus, tas nozīmē, ka pie notiesāšanas parasti tiek skatīts naida motīvs. Citiem vārdiem, sākumā ir jāpierāda personas vaina viņas izdarītajā “pamata noziegumā” un pēc tam tiesa lemj, vai ir pietiekami fakti, lai

³³ OSCE ODIHR (2014), Hate Crime Data-Collection and Monitoring Mechanisms. A Practical Guide. Pieejams: <http://www.osce.org/odihr/datacollectionguide?download=true>

³⁴ ECRI Report on Croatia (fourth monitoring cycle), Adopted on 20 June 2012. Pieejams: <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Croatia/HRV-CbC-IV-2012-045-ENG.pdf>

pierādītu naida motīvu. Precedentu tiesību sistēmā tas notiek notiesāšanas stadijā. Kontinentālo tiesību sistēmā, savukārt vainas noteikšana un notiesāšana netiek izdalītas kā atsevišķas procesa stadijas un tiesnesis izskata naida motīva pierādījumus, kas ietekmē spriedumu. Piemēram, Beļģijas Krimināllikumā ir noteikts, ka uzbrukuma gadījumā, ja tā viens no motīviem bijis naidis pret personu likumā definēto īpašību dēļ, normatīvajos aktos noteiktais cietumsods tiek dubultots vai ieslodzījuma termiņš palielināts par diviem gadiem.³⁵

Likumam, kas noziedzīgu nodarījumu uz aizspriedumu pamata nosaka par patstāvīgu noziedzīgu nodarījumu, ir noteiktas priekšrocības, piem., tas skaidri atzīst un nosoda aizliegtos aizsprieduma motīvus. Tomēr arī šādos gadījumos pastāv vairākas problēmas. Naida nozieguma izdarīšanas fakta pierādīšana prasa atbilstoša motīva esamību bez kura pierādīšanas apsūdzētais nevar tikt notiesāts. Tātad, ja netiek pierādīts naida motīvs, tiesa nevar pieņemt notiesājošu spriedumu par pamata noziedzīgā nodarījuma pastrādāšanu.

Savas priekšrocības un trūkumi ir arī likumam, kas paredz soda pastiprināšanu. Noteikumus par soda pastiprināšanu ir vieglāk iekļaut kriminālkodeksā, jo jebkurš kriminālkodekss parasti satur noteiktu apstākļu uzskaitījumu, kas var pastiprināt sodu par to vai citu pārkāpumu. Šos nosacījumus var piemērot ļoti plašam pārkāpumu lokam, taču, ja neizdodas pierādīt faktus attiecībā uz soda pastiprināšanu, nesamazinās iespēja personu notiesāt par pamata noziedzīgo nodarījumu. Viens būtisks trūkums šādam likumam ir tas, ka tiesas lēmums par soda pastiprināšanu par aizspriedumu motīvu var netikt iekļauts oficiālajā reģistrā, tādējādi vēlāk nedod iespēju izsekot vai konkrētā persona ir sodīta par uz aizspriedumiem balstītiem noziegumiem. Līdz ar to par labu praksi tiek uzskatīta prasība tiesai izskatīt visus pierādījumus, kas apstiprina aizspriedumu motīva esamību, un norādīt oficiālā reģistrā iemeslu, kāpēc tika (vai netika) piemērota soda pastiprināšana.

Kādas aizsargājamās pazīmes būtu jāiekļauj likumā?

Likumdošanas pret naida noziegumiem izstrādē viens no svarīgākajiem aspektiem ir aizsargājamo pazīmju izvēle. Nepastāv viena konkrēta atbilde uz jautājumu, kuras tieši pazīmes būtu iekļaujamas likumā, taču, kā pieņemts, tās ir tās pazīmes, kas parasti ir acīmredzamas vai pamanāmas citiem cilvēkiem un tāpēc pēc tām likumpārkāpējam ir vieglāk izvēlēties savu upuri.

Lai gan nepastāv universāli kritēriji, kā izvēlēties aizsargājamās pazīmes, ir jāņem vērā sekojoši faktori:

- vēsturiskais konteksts;
- esošās sociālās problēmas;
- konkrētu noziegumu veidu izplatība.

Lai noteiktu, kuras aizsargājamās pazīmes ir jāiekļauj likumā, ir jāizprot esošās sociālās problēmas, kā arī vēsturiskie diskriminācijas fakti. Likumā jāiekļauj ne tikai pazīmes, kas ir pamatā mūsdienu incidentiem, bet arī pazīmes, kas ir bijušas par iemeslu uzbrukumiem pagātnē. Likums ir jāizstrādā, pilnībā izprotot praktiskās sekas

³⁵ Belgium Hate Crime Laws, pieejams:
<http://www.legislationline.org/topics/subtopic/79/topic/4/country/41>

konkrētajai pazīmju izvēlei. Vai konkrēto pazīmju iekļaušana palielinās iespējamību pielietot konkrēto normu praksē vai nē? Ja likumā tiks iekļautas tādas pazīmes kā “dzimšanas vieta” vai “ģimenes stāvoklis”, var rasties grūtības ar pierādījumu iegūšanu. Ja pazīme nav acīmredzama, tiesā būs grūtāk pierādīt, ka likumpārkāpējs ir izvēlējis savu upuri tieši pēc kādas no pazīmēm.

Aizsargājamo pazīmju uzskaitījums dažādās valstīs atšķiras. Visi likumi EDSO reģionā aizsargājamo pazīmju sarakstā iekļauj “rasi un etnisko piederību”. Vairāku valstu likumos ir iekļautas tādas pazīmes kā dzimums, seksuālā orientācija, dzimuma identitāte un invaliditāte. Ievērojami retāk starp šīm pazīmēm ir iekļauta “izglītība”, “profesija”, “politiskā piederība” vai “ideoloģija”. Piemēram, Beļģijas Krimināllikumā iekļautas tādas aizsargājamās pazīmes kā “rase, ādas krāsa, izcelsme, nacionālā vai etniskā piederība, dzimums, seksuālā orientācija, ģimenes stāvoklis, dzimšanas vieta, vecums, labklājība, pārliecība par dzīves filosofiju, pašreizējais vai nākotnes veselības stāvoklis, invaliditāte, valoda, politiskā pārliecība, ģenētiskās īpašības vai sociālā izcelsme”.³⁶

OSCE ODIHR rekomendācijas normatīvo aktu izstrādei naida noziegumu novēršanai:

- Naida noziegumu normatīvajos aktos nepieciešams paredzēt, ka par šādos noziegumos cietušajiem var būt gan cilvēki, gan īpašums;
- Naida noziegumu normatīvajiem aktiem jābūt simetriski piemērojamiem;
- Nepieciešams uzlikt par pienākumu tiesām ņemt vērā pierādījumus, kas apliecina motīva esamību;
- Nepieciešams uzlikt par pienākumu tiesām norādīt iemeslus soda pastiprināšanai/nepastiprināšanai;
- Valstīm vajadzētu izskatīt iespēju kombinēt likumdošanas modeļus, kas ir pamatoti ar pastāvīgā nozieguma izdalīšanu, kā arī soda pastiprināšanu;
- Likumu pret naida noziegumiem tekstā nepieciešams iekļaut neizmaināmās vai cilvēka identitātes pamatā esošās pazīmes;
- Likumos pret naida noziegumiem nepieciešams ņemt vērā sociālos un vēsturiskos diskriminācijas modeļus;
- Likumos pret naida noziegumiem būtu jānorāda tādas iespējamo cietušo pazīmes, kas ir acīmredzamas vai labi zināmas likumpārkāpējam;
- Nepieciešams izvairīties izmantot neprecīzus vai nedefinētus terminus.
- Lai likumu pret naida noziegumiem piemērošanas sfēra būtu pietiekoši plaša, tajos nepieciešams izmantot tādas terminu kombinācijas kā rase, etniskā piederība, nacionālā izcelsme un pilsonība;
- Likumos pret naida noziegumiem nevajag paredzēt kā obligātu vainīgās personas konkrētu emocionālo stāvokli, piemēram, naidis;
- Likumos pret naida noziegumiem nepieciešams nodrošināt cilvēku, kuri ir saistīti ar personām vai grupām, kam ir aizsargājamās pazīmes vai kuri pieder pie šādām grupām, aizsardzību.
- Likumi pret naida noziegumiem ir jāpiemēro arī tajos gadījumos, kad likumpārkāpējs ir kļūdījies attiecībā uz upura identitāti.

³⁶ Joanna Perry (2013), Presentation “Hate crime regulation in the criminal law: OSCE/ODIHR’s perspective”. Pieejams: http://www.rgsl.edu.lv/uploads/files/RGSL_Promoting_Tolerance_Joanna_Perry.pdf

- Likumos pret naida noziegumiem nepieciešams paredzēt iespēju, ka pastāv vairāki motīvi.

Datu apkopošana par naida noziegumiem

Visaptverošu un salīdzināmu datu apkopošana par naida noziegumiem ir būtisks efektīvas naida motivētu noziegumu apkarošanas politikas izstrādes un īstenošanas priekšnoteikums. Uz nepieciešamību apkopot datus par naida noziegumiem norādījušas vairākas starptautiskās organizācijas. Tā *Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (ECRI)* aicina dalībvalstis: “Nodrošināt, ka tiek vākti un publicēti precīzi dati un statistika par virkni rasistisku un ksenofobisku nodarījumu, par kuriem ziņots policijai, par nodarījumu skaitu, pret kuriem uzsākta izmeklēšana, par cēloņiem, kādēļ nav uzsākta izmeklēšana un par izmeklēšanas rezultātiem.”³⁷ Savukārt *Eiropas Komisija* norādījusi: “Uzticamu, salīdzināmu un sistemātiski apkopotu datu esamība var rosināt efektīvāku Pamatlēmuma ieviešanu. Naida runas un naida noziegumu gadījumi, par kuriem tiek ziņots, vienmēr ir jāreģistrē, tāpat kā to lietas vēsture, lai novērtētu kriminālvajāšanas līmeni un spriedumus.”³⁸ Arī *Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra (FRA)* uzsvērusi, ka naida noziegumu datiem jābūt “uzticamiem, salīdzināmiem un sistemātiski apkopotiem”.³⁹

Kā secinājis *OSCE ODIHR*⁴⁰ un *FRA*⁴¹, ES dalībvalstīs pastāv ievērojamas atšķirības attiecībā uz naida noziegumu datiem, kurus tās apkopo un publicē. Līdz ar to šie dati nav salīdzināmi un visbiežāk nedod iespēju apzināt patieso situāciju dalībvalstīs. Saskaņā ar *FRA* ikgadējo ziņojumu, visaptveroši dati par naida noziegumiem tiek apkopoti un publicēti tikai piecās no 28 ES dalībvalstīm – Zviedrijā, Somijā, Spānijā, Nīderlandē un Lielbritānijā (Anglijā un Velsā). Piemēram, Spānijā visaptveroša datu apkopošana par naida noziegumiem tika ieviesta 2013. gadā, veicot izmaiņas gan pašā reģistrācijas sistēmā (t.sk. paplašinot reģistrējamo naida motīvu loku), gan nodrošinot apmācības ierindas policistiem par to kā reģistrēt rasistiskus un cita veida naida noziegumus. Uzlabotās datu apkopošanas sistēmas rezultātā reģistrēto naida noziegumu skaits pieauga par 70% (2011 – 224; 2012 – 261; 2013 – 381).⁴² Kā atzinusi *FRA*, liels reģistrēto naida noziegumu skaits nenozīmē, ka ir pieaugusi noziedzība, bet gan liecina par to, ka valstī ir izstrādāta visaptveroša datu apkopošanas

³⁷ Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietība (1996), ECRI Vispārēji politiskā rekomendācija Nr. 1: Cīņa pret rasismu, ksenofobiju, antisemitismu un neiecietību. Pieejams: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N1/REC1-1996-43-LVA.pdf

³⁸ Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei par Padomes Pamatlēmuma 2008/913/TI par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm īstenošanu (2014). Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX:52014DC0027>

³⁹ FRA (2015), Annual report 2014. Fundamental rights: challenges and achievements in 2014. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-annual-report-2014_en.pdf

⁴⁰ OSCE ODIHR (2014), Hate Crime Data-Collection and Monitoring Mechanisms. A Practical Guide. Pieejams: <http://www.osce.org/odihr/datacollectionguide?download=true>

⁴¹ FRA (2012), Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2012_hate-crime.pdf

⁴² FRA (2015), Annual report 2014. Fundamental rights: challenges and achievements in 2014. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-annual-report-2014_en.pdf

sistēma, nodrošinātas efektīvas ziņošanas iespējas un panākta mazaizsargāto grupu uzticēšanās tiesībsargājošajām iestādēm.⁴³

Oficiālā datu apkopošana par naida noziegumiem ES dalībvalstīs (2014)

Ierobežoti dati	Labi dati	Visaptveroši dati
<i>Neliels incidentu skaits; tiek reģistrēti tikai atsevišķi naida noziegumu motīvi. Dati tiek publicēti ļoti reti.</i>	<i>Tiek reģistrēts salīdzinoši plašs naida noziegumu motīvu loks. Dati parasti tiek publicēti.</i>	<i>Tiek reģistrēts plašs naida noziegumu motīvu loks, noziegumu veids (slepkavība, uzbrukums, draudi, aizskaršana, utt.) un cietušo un vainīgo pazīmes. Dati vienmēr tiek publicēti.</i>
Bulgārija Kipra Igaunija Grieķija Ungārija Itālija Latvija Luksemburga Malta Portugāle Rumānija Slovēnija	Austrija Beļģija Horvātija Čehijas Republika Dānija Francija Vācija Īrija Lietuva Polija Slovākija	Somija Nīderlande Spānija Zviedrija Apvienotā Karaliste

Avots: FRA (2015), Annual report 2014. Fundamental rights: challenges and achievements in 2014. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-annual-report-2014_en.pdf

Datu apkopošana ES dalībvalstīs var būt atkarīga no vairākiem faktoriem, t.sk.:

- kā šie noziegumi ir definēti krimināllikumā;
- kā šie noziegumi tiek reģistrēti;
- cietušo un/ vai liecinieku gatavība un iespējas ziņot par noziegumiem;
- cietušo izpratne un informētība par iestādēm/organizācijām, kurās var ziņot par naida noziegumiem;
- cietušo uzticības līmenis institūcijām un pārliecība par to, ka tās spēs atbilstoši izmeklēt šos noziegumus;
- rasistisku, ksenofobisku un līdzīgu noziegumu faktiskais skaits.⁴⁴

Līdzšinējā prakse liecina, ka visbiežāk ES dalībvalstīs apkopo datus par rasistiskiem, ksenofobiskiem un antisemitiskiem noziegumiem, kā arī naida noziegumiem, kas vērsti pret dažādu reliģiju pārstāvjiem. Tas galvenokārt saistīts ar to, ka ES normatīvie akti, piemēram, *Padomes Pamatlēmums 2008/913/TI par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm*⁴⁵, nosaka

⁴³ FRA (2015), Annual report 2014. Fundamental rights: challenges and achievements in 2014. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-annual-report-2014_en.pdf

⁴⁴ FRA (2015), Annual report 2014. Fundamental rights: challenges and achievements in 2014. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-annual-report-2014_en.pdf

⁴⁵ Padomes Pamatlēmums 2008/913/TI par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm. Pieņemts 2008. gada 28. novembrī. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008F0913:LV:HTML>

dalībvalstu pienākumu nodrošināt, ka tiek sodītas tādas darbības kā “naida runa” un “naida noziegumi”, “kad tie vērsti pret tādu personu grupu vai grupas locekli, ko raksturo rase, ādas krāsa, reliģija, izcelsme, nacionālā vai etniskā piederība”. Līdz ar to tas, vai un kurus citus pamatus iekļaut krimināllikumos, tiek atstāts katras ES valsts ziņā. Starptautiskās organizācijas, piem., *EDSO* un *FRA*, vairākkārt mudinājušas dalībvalstis paplašināt krimināllikumos iekļauto aizsargājamo pamatu uzskaitījumu. Tomēr, kā norādījusi *OSCE ODIHR*, lai apkopotu datus par naida noziegumiem uz dažādiem pamatiem, šiem pamatiem ne vienmēr jābūt minētiem likumos. Pēc iespējas plašāks naida motīvu uzskaitījums monitoringa definīcijā un statistikas apkopšanas sistēmā, nodrošina ne tikai visaptverošu naida noziegumu datu apkopšanu un reālās situācijas apzināšanu, bet arī nepieciešamības gadījumā iespēju pārskatīt esošo normatīvo regulējumu.⁴⁶

Valstis, kurās tiek apkopoti dati par naida noziegumiem uz...

<i>Seksuālās orientācijas pamata</i>	<i>Dzimuma identitātes pamata</i>	<i>Invaliditātes pamata</i>	<i>Citiem pamatiem</i>
Beļģija Kipra Grieķija Spānija Somija Francija Lietuva Zviedrija Lielbritānija	Somija Zviedrija Lielbritānija	Spānija Somija Lielbritānija	Austrija Beļģija Ungārija Zviedrija Lielbritānija (Skotija)

Avots: FRA (2015), Annual report 2014. Fundamental rights: challenges and achievements in 2014. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-annual-report-2014_en.pdf

Papildus *FRA* norādītajām valstīm, saskaņā ar *OSCE ODIHR* naida noziegumu ziņošanas sistēmas informāciju⁴⁷, no ES dalībvalstīm statistika par naida noziegumiem pret cilvēkiem ar invaliditāti tiek apkopta arī Vācijā, savukārt uz seksuālās orientācijas pamata arī Horvātijā, Dānijā, Vācijā, Īrijā, Itālijā, Nīderlandē un Polijā.

EDSO dalībvalstis, kurās tiek apkopoti dati par naida noziegumiem (2013)

Motīvs	Valstu skaits	t.sk. sekojošās ES dalībvalstīs
<i>Rasisms un ksenofobija</i>	21	Austrija, Beļģija, Horvātija, Dānija, Somija, Francija, Vācija, Ungārija, Īrija, Itālija, Latvija, Lietuva, Nīderlande, Polija, Spānija, Zviedrija, Apvienotā Karaliste
<i>Aizspriedumi pret romiem</i>	5	Horvātija, Čehija, Nīderlande, Polija, Zviedrija
<i>Antisemitisms</i>	14	Austrija, Čehija, Dānija, Francija, Vācija, Īrija, Nīderlande, Polija, Spānija, Zviedrija, Apvienotā Karaliste

⁴⁶ OSCE ODIHR (2014), Hate Crime Data-Collection and Monitoring Mechanisms. A Practical Guide.

Pieejams: <http://www.osce.org/odihr/datacollectionguide?download=true>

⁴⁷ OSCE ODIHR, Hate Crime Reporting. Pieejams: <http://hatecrime.osce.org/what-hate-crime>

Aizspriedumi pret musulmaņiem	7	Austrija, Dānija, Francija, Nīderlande, Zviedrija
Aizspriedumi pret kristiešiem un citu reliģiju pārstāvjiem	13	Dānija, Somija, Francija, Vācija, Itālija, Nīderlande, Polija, Spānija, Zviedrija, Apvienotā Karaliste
Aizspriedumi pret LGBT cilvēkiem	16	Beļģija, Horvātija, Dānija, Somija, Francija, Vācija, Īrija, Itālija, Nīderlande, Polija, Spānija, Zviedrija, Apvienotā Karaliste
Aizspriedumi pret cilvēkiem ar invaliditāti un citām grupām	6	Somija, Vācija, Spānija, Apvienotā Karaliste

Avots: OSCE ODIHR, Hate Crime Reporting. Pieejams: <http://hatecrime.osce.org/what-hate-crime>

Būtisks faktors, kas ietekmē naida noziegumu reģistrēšanu, ir cietušo ziņošana par naida noziegumiem. Kā secinājusi FRA: “Neziņošana padara naida izraisītus noziegumus neredzamus: pārkāpēji paliek nesodīti, bet cietušie nesaņem to atbalstu un palīdzību, kas viņiem pienākas saskaņā ar ES un valstu tiesību aktiem.”

Kā liecina dažādās valstīs veiktās naida noziegumos cietušo aptaujas, galvenie iemesli, kāpēc cietušie neziņo par piedzīvotajiem naida noziegumiem ir sekojoši:

- bailes no atkārtotas viktimizācijas;
- pazemojums vai kauns par to, ka persona kļuvusi par naida nozieguma upuri,
- informācijas trūkums par to, kur un kā ziņot par notikušo;
- uzticības trūkums tiesībsargājošajām iestādēm un to spējai palīdzēt un efektīvi reaģēt;
- valodas barjera;
- bailes no izraidīšanas, neregulāro migrantu vidū;
- LGBT cilvēkiem – bailes par to, ka tiks atklāta viņu seksuālā orientācija;
- uztvere, ka šādi noziegumi notiek visu laiku;
- cietušie neuzskata, ka incidents ir kriminālnoziegums.⁴⁸

Ņemot vērā, ka naida noziegumos cietušie ne vienmēr ir gatavi paši vērsties policijā, atsevišķās ES dalībvalstīs policija strādā ciešā sadarbībā ar dažāda veida organizācijām, tādējādi nodrošinot t.s. “trešo pušu ziņošana”. Šāda prakse ir īpaši izplatīta Lielbritānijā. Piemēram, Skotijas policija strādā ciešā sadarbībā ar ļoti plašu dažādu organizāciju loku (sākot no Mājokļa asociācijām līdz Cietušo atbalsta organizācijām un brīvprātīgo grupām), kas pilda trešo pušu ziņošanas centru lomu. Šo centru darbinieki ir ne tikai īpaši apmācīti, lai palīdzētu cietušajam vai lieciniekam iesniegt ziņojumu policijai, bet var arī paši iesniegt ziņojumu cietušā vai liecinieku vārdā.⁴⁹ Lai uzlabotu ziņošanas biežumu virknē neaizsargāto grupu, “apsvērt “trešo personu ziņošanas” praksi, kad par incidentiem policijai ziņo vai šādu ziņošanu atvieglo pilsoniskās sabiedrības organizācijas,” ierosinājusi arī FRA.⁵⁰

⁴⁸ OSCE ODIHR (2014), Hate Crime Data-Collection and Monitoring Mechanisms. A Practical Guide. Pieejams: <http://www.osce.org/odihr/datacollectionguide?download=true>

⁴⁹ Police Scotland, Hate Crime & Third Party Reporting. Pieejams: <http://www.scotland.police.uk/contact-us/hate-crime-third-party-reporting/>

⁵⁰ FRA (2013), Ebreju tautības cilvēku diskriminācijas un naida izraisītu noziegumu pieredze Eiropas Savienības dalībvalstīs. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-factsheet-jewish-people-experiences-discrimination-and-hate-crime-eu_lv.pdf

Lai veicinātu cietušo ziņošanu par naida noziegumiem un uzlabotu naida noziegumu reģistrēšanu, vairākās ES dalībvalstīs īstenotas kampaņas, kuru mērķis ir paaugstināt cietušo informētību un gatavību ziņot.

Piemēram, Polijā Iekšlietu ministrija 2014. gadā organizēja daudzvalodīgu nacionālā mēroga kampaņu „Racisms. Pasaki par to, lai cīnītos ar to”, kuras mērķis bija paaugstināt ārzemnieku un imigrantu informētību par to, kā un kur ziņot par rasistiskiem incidentiem.⁵¹

Čehijā 2014. gadā Sociālās iekļaušanas aģentūra uzsāka plašu nacionālā mēroga izpratnes veicināšanas “Kampaņu pret rasismu un naida noziegumiem”.⁵² Savukārt Ziemeļīrijas Policijas dienests ir izveidojis īpašu telefonlīniju ziņošanai par naida noziegumiem, nodrošinot tulkojumu gandrīz 50 valodās.⁵³

Ņemot vērā, ka ES dalībvalstu sniegtie dati par naida noziegumiem nesniedz visaptverošu informāciju par šo noziegumu izplatību, FRA regulāri veic aptaujas un pētījumus, kuros apzina gan dažādu mazaizsargāto grupu viktimizācijas pieredzi, gan dalībvalstu reakciju uz naida noziegumiem.

Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras aptaujas/ pētījumi par naida noziegumiem

Minoritātes kā noziegumu upuri (2012)⁵⁴

ES minoritāšu un diskriminācijas apsekojums (EU-MIDIS) ir pirmais tik plaša mēroga pētījums, kurā ar tiešo padziļināto interviju palīdzību piedalījās 23 500 respondenti ar etniskās minoritātes vai imigrantu izcelsmi no 27 ES dalībvalstīm.

Pētījuma mērķis: apzināt imigrantu un etnisko minoritāšu diskriminācijas un naida noziegumu pieredzi. Pētījums veikts 2008. gadā. “Minoritātes kā naida noziegumu upuri” ir sestais EU-MIDIS „Dati fokusā” izdevums, kas publicēts 2012. gadā. Latvijā pētījuma ietvaros aptaujāti 500 krievu minoritātes pārstāvji.⁵⁵

Saskaņā ar aptauju gandrīz katrs piektais roms un afrikānis, kura izcelsme ir uz dienvidiem no Sahāras, jeb 18% no visiem šo grupu respondentiem, pēdējā gada laikā

⁵¹ Racism. Say it to fight it. Pieejams: <http://www.reportracism.pl/en/about-the-campaign>

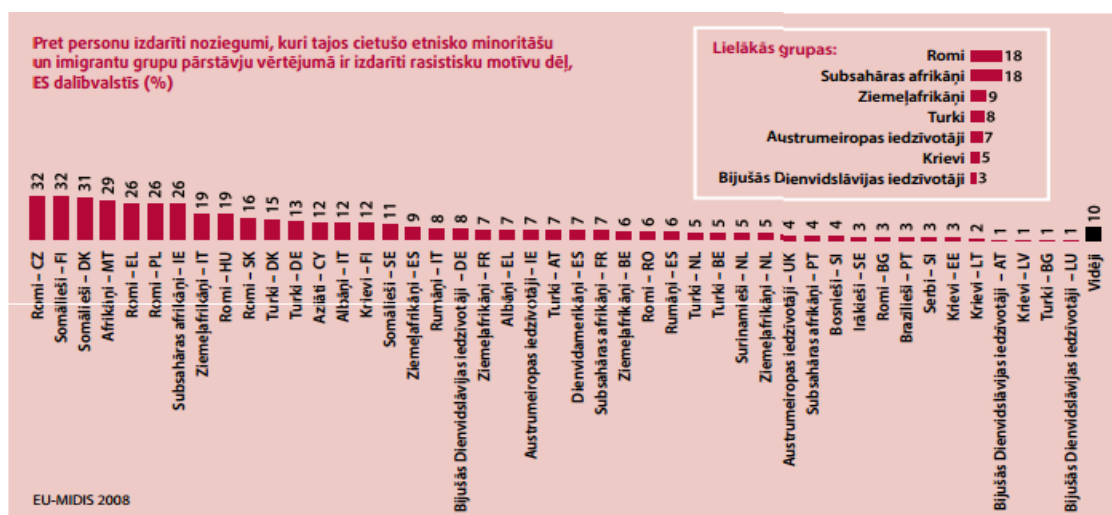
⁵² Campaign against racism and hate violence. Pieejams: <http://eeagrants.org/project-portal/project/CZ05-0001>

⁵³ Police Service of Northern Ireland, Hate Crime. Pieejams: http://www.psni.police.uk/index/advice-and-legislation/advice_hate_crime.htm

⁵⁴ FRA (2012), Minorities as Victims of Crime. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2012-eu-midis-dif6_0.pdf

⁵⁵ FRA (2009), EU-MIDIS Technical Report: Methodology, Sampling and Fieldwork. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-midis_technical_report.pdf

pirms apsekojuma ir kļuvis par rasistiski motivētu noziegumu – uzbrukuma vai draudu – upuri. Citās etniskajās grupās, kas iekļautas aptaujā, šis rādītājs bijis zem 10% (ziemeļāfrikāņi – 9%, turki – 8%, centrāl un austrumeiropieši 7%, krievi – 5% un bijušās Dienvidslāvijas iedzīvotāji – 3%). Visbiežāk no rasistiski motivētiem uzbrukumiem vai draudiem cietuši romi Čehijā un somālieši Somijā (32%), kā arī somālieši Dānijā (31%) un afrikāņi Maltā (29%). Visretāk ar rasistiski motivētiem uzbrukumiem vai draudiem saskārušies bijušās Dienvidslāvijas iedzīvotāji Luksemburgā un Austrijā, krievi Latvijā un turki Bulgārijā(1%).

Piezīmes: Jautājums DD.4-DE5: "Vai jūs domājat, ka [šis incidents/jebkurš no šiem incidentiem] PĒDĒJO 12 MĒNEŠU LAIKĀ daļēji vai pilnīgi ir noticis Jūsu imigrantu/minoritāšu izcelsmes dēļ?"

Avots: FRA (2012), EU-MIDIS Data in Focus 6: Minorities as victims of crime, attēls 5

Aptaujas dati liecina, ka lielākā daļa rasistiski motivētos noziegumos cietušo nav ziņojuši policijai vai kādai citai iestādei. Galvenie neziņošanas iemesli ir pārliecība, ka policija neko nevarēs izdarīt (48%). Tāpat trešā daļa cietušo norādījusi, ka noziegums bijis maznozīmīgs un par to nav bijis vērts ziņot (37%). Viens no iemesliem šādai pārliecībai ir fakts, ka cietušie, piedzīvojot šāda veida noziegumus atkārtoti, sāk uzskatīt tos par „normālu” parādību, par kuru nav vērts ziņot. Atsevišķas cietušo grupas par rasistiskiem noziegumiem neziņo, jo nav apmierinātas ar policijas darbu, izmeklējot šādus noziegumus.

Table 3:

Reporting and seriousness of In-person crime

	Sub-Saharan African	CEE	Ex-Yugoslav	North African	Roma	Russian	Turkish
ASSAULT OR THREAT	%	%	%	%	%	%	%
<i>Seriousness (DD14)</i>							
Very or fairly serious	73	66	75	63	65	60	70
Not very serious	21	30	24	34	31	36	24
<i>Police reports (DD11)</i>							
Yes, reported	40	31	43	38	31	31	26
Not reported	60	69	57	62	69	69	74
SERIOUS HARASSMENT							
<i>Seriousness (DE13)</i>							
Very or fairly serious	60	50	61	58	61	60	60
Not very serious	37	45	33	41	37	38	33
<i>Police reports (DE10)</i>							
Yes, reported	16	11	25	21	16	16	10
Not reported	84	89	75	79	84	84	90

EU-MIDIS 2008

Diskriminācija un naida noziegumi pret ebrejiem ES dalībvalstīs: antisemitisma pieredze un izpratne (2013).⁵⁶

Pētījums veikts Beļģijā, Francijā, Vācijā, Ungārijā, Itālijā, Latvijā, Zviedrijā un Apvienotajā Karalistē. Kopumā tiešsaistes aptaujā, kas tika veikta laikā no 2012. gada septembra līdz oktobrim, piedalījās 5 900 cilvēki, t.sk. 154 respondenti no Latvijas. Pētījuma mērķis - apkopot salīdzināmus datus par ebreju tautības cilvēku antisemitisma, naida izraisītu noziegumu un diskriminācijas pieredzi un uztveri 8 ES dalībvalstīs, kurās kopā dzīvo 90% no visiem ES ebrejiem.

Saskaņā ar aptaujas datiem, 66% respondentu uzskata, ka visās apsekotajās ES dalībvalstīs antisemitisms ir problēma. Visbiežāk viedokli, ka antisemitisms ir liela vai diezgan liela problēma, pauduši respondenti Francijā (90%), Ungārijā (85%) un Beļģijā (77%), visretāk – Latvijā (44%) un Lielbritānijā (48%). Trīs ceturtdaļas respondentu (76%) norāda, ka valstī, kur viņi dzīvo, antisemitisms pēdējo piecu gadu laikā ir pastiprinājies. Īpaši augsts šis rādītājs bijis Francijā, Beļģijā un Ungārijā (~90%), savukārt viszemākais Latvijā – 39%.

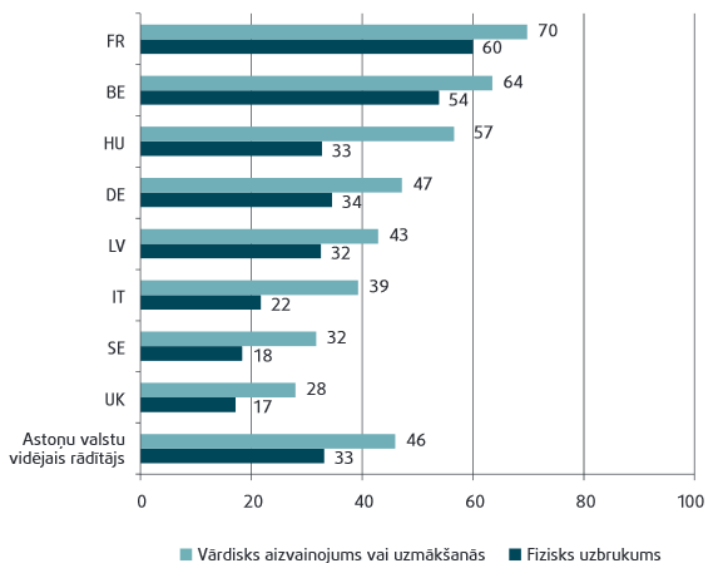
Respondenti atzinuši, ka antisemitisma izpausmes visbiežāk vērojamas internetā (75%) un medijos (59%). Gandrīz trīs ceturtdaļas respondentu (73%) uzskata, ka antisemitisms internetā pēdējo piecu gadu laikā ir pastiprinājies.

Saskaņā ar aptauju 21% respondentu 12 mēnešu laikā pirms aptaujas ir personīgi piedzīvojuši vienu vai vairākus incidentus, kas bijuši saistīti ar vārdisku aizskaršanu vai fizisku uzbrukumu, jo viņi ir ebreji. Visbiežāk aizskaršanu vai vardarbību piedzīvojuši ebreji Ungārijā (30%) un Beļģijā (28%), visretāk – Latvijā (14%), Vācijā un Itālijā (16%). Trešā daļa respondentu, kas pēdējo piecu gadu laikā bija pieredzējuši fizisku uzbrukumu vai draudus, apgalvoja, ka nopietnākais antisemitiskais incidents bija saistīts gan ar fiziskas vardarbības draudiem, gan faktiski fizisku vardarbību. 10% cilvēku nopietnākais incidents bija saistīts ar fizisku vardarbību, 49% cilvēku šāds incidents bijis saistīts ar fiziskas vardarbības draudiem, nepielietojot faktisku fizisku vardarbību.

Gandrīz puse (46%) respondentu uztraucas par iespēju turpmāko 12 mēnešu laikā kļūt par antisemitiskas vārdiskas aizskaršanas upuri, bet viena trešā daļa (33%) baidās no fiziska uzbrukuma. Visbiežāk šādas bailes vērojamas Francijā (70% respondentu uztraucas kļūt par vārdiskas aizskaršanas, savukārt 60% - par fiziskas vardarbības upuri), Beļģijā (attiecīgi 64% un 54%) un Ungārijā (57% un 33%), bet visretāk – Lielbritānijā (attiecīgi 28% un 17%). Latvijā bažas kļūt par vārdiskas aizskaršanas upuri pastāv 43% ebreju, bet 32% ir bažas kļūt par fiziska uzbrukuma upuri.

⁵⁶ FRA (2013), Discrimination and hate crime against Jews in EU Member States: experiences and perceptions of antisemitism. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-discrimination-hate-crime-against-jews-eu-member-states-0_en.pdf

1. attēls. Bažas par iespēju kļūt par vārdiska aizvainojuma vai uzmākšanās, vai fiziska uzbrukuma upuri turpmāko 12 mēnešu laikā sakarā ar piederību ebreju tautībai, pa ES dalībvalstīm (%)

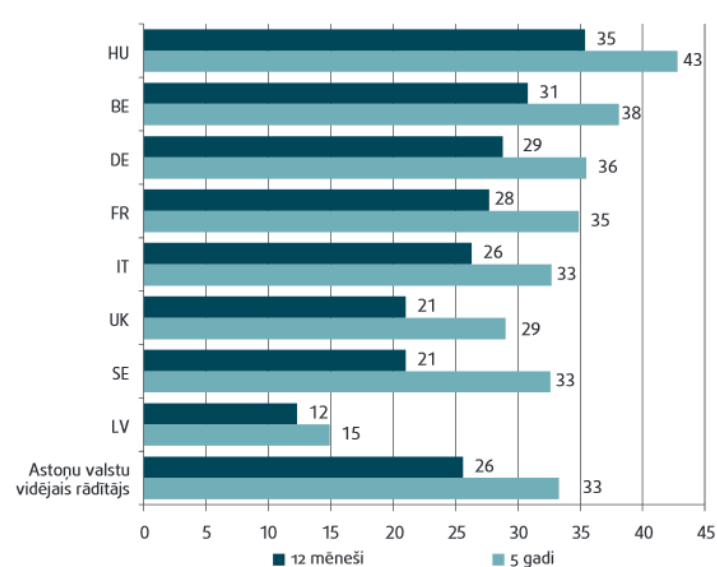

Piezīme. Respondentu skaits – 5847.

Avots: FRA, 2013. gads.

Saskaņā ar aptaujas datiem, viena trešdaļa respondentu (33%) pēdējo piecu gadu laikā pirms aptaujas piedzīvojuši kādu no antisemitiskas aizskaršanas veidiem, bet 26% piedzīvojuši šādu aizskaršanu 12 mēnešus pirms aptaujas. Visbiežāk antisemitisku aizskaršanu piedzīvojuši respondenti Ungārijā (43% pēdējo piecu gadu laikā un 35% pēdējo 12 mēnešu laikā pirms aptaujas) un Beļģijā (attiecīgi 38% un 31%), savukārt visretāk Latvijā - 15% pēdējo piecu gadu laikā un 12% pēdējo 12 mēnešu laikā pirms aptaujas. Visizplatītākais aizskaršanas veids ir aizvainojošas personiski izteiktas piezīmes (18%), kam seko pret personu vērsi aizvainojoši komentāri internetā (10%) un aizvainojošas vai draudus saturošas e-pasta vēstules, īsziņas vai vēstules (7%).

2. attēls. Piedzīvota antisemitiska uzmākšanās pēdējo 12 mēnešu un pēdējo piecu gadu laikā pa ES dalībvalstīm (%)

Piezīme. Respondentu skaits – 5847.

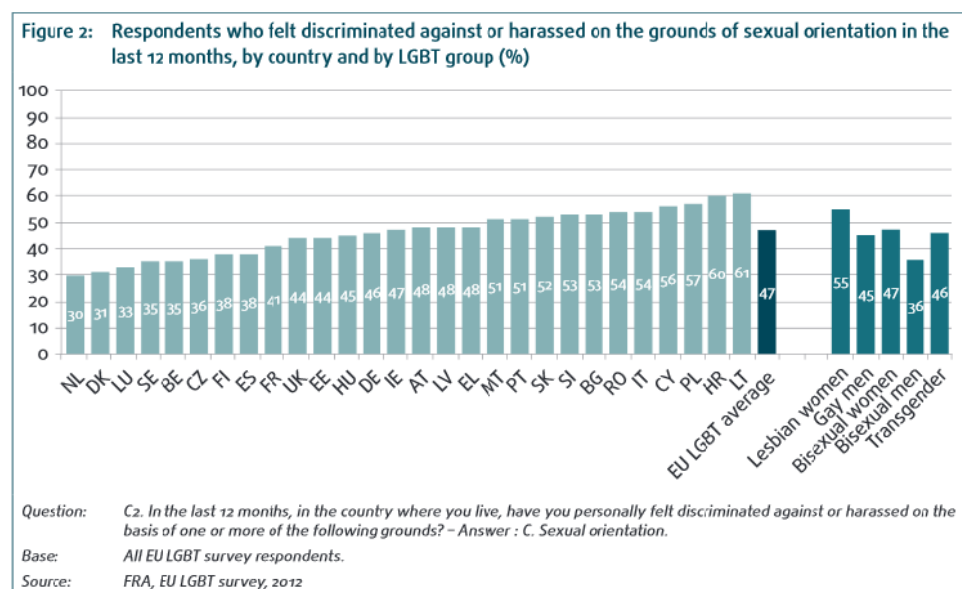
Avots: FRA, 2013. gads.

Aptauja rāda, ka tikai trešā daļa (36%) respondentu, kas pieredzējuši fizisku vardarbību, par to ir ziņojuši policijai vai kādai citai organizācijai. Vēl zemāks rādītājs ir gadījumos, kad persona piedzīvojusi aizskaršanu. Par šādiem incidentiem policijai vai kādai citai organizācijai ziņojuši 24% cietušo. Salīdzinoši biežāk ziņots par īpašuma bojāšanu (47%). Galvenie iemesli, kāpēc cietušie izvēlas neziņot par notikušo, ir pārliedība, ka ziņojot par notikušo tāpat nekas nenotiks vai nemainīsies (47%). Savukārt 27% respondentu uzskata, ka nav vērts ziņot, ja šādi incidenti notiek visu laiku.

Eiropas Savienības Lesbiešu, geju, bisksuāļu un transpersonu aptauja (ES LGBT aptauja (2014)).⁵⁷

Interneta aptauja īstenota laikā no 2012. gada 2. aprīļa līdz 15. jūlijam visās ES dalībvalstīs un Horvātijā. Kopējais respondentu skaits - 93 079 personas, t.sk. 501 respondents no Latvijas, kas sevi identificējušas kā piederīgas LGBT grupai. Aptaujas mērķis – apzināt LGBT personu pieredzi saskaroties ar naida noziegumiem, aizskaršanu un diskrimināciju uz seksuālās orientācijas un dzimuma identitātes pamata. Aptauja uzskatāma par lielāko līdz šim veikto aptauju, kas atspoguļo LGBT pieredzi dažādās dzīves jomās.

Saskaņā ar aptaujas datiem, gandrīz puse (47%) respondentu norādīja, ka gada laikā pirms aptaujas veikšanas ir jutušies personiski diskriminēti vai aizskarti dzimumorientācijas dēļ. Visbiežāk ar diskrimināciju saskārušies LGBT grupas pārstāvji Lietuvā (61%) un Horvātijā (60%), savukārt visretāk – Nīderlandē (30%) un Dānijā (31%). Latvijā ar diskriminējošu vai aizskarošu attieksmi saskārušies 48% respondentu.

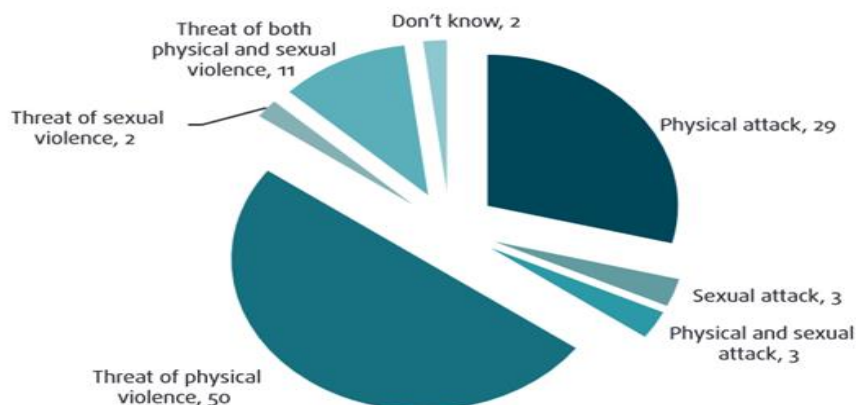
Ceturtdā daļa (26%) visu ES LGBT aptaujas respondentu ir pieredzējuši uzbrukumus vai vardarbības draudus pēdējo piecu gadu laikā, savukārt 10% respondentu vardarbību piedzīvojuši pēdējā gada laikā pirms aptaujas veikšanas. Visbiežāk

⁵⁷ FRA (2014), LGBT Survey European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Main results. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-eu-lgbt-survey-main-results_tk3113640enc_1.pdf

vardarbību savas seksuālās orientācijas dēļ piedzīvojuši respondenti Horvātijā (69%), Maltā un Bulgārijā (68%), savukārt visretāk – Zviedrijā (46%), Somijā (48%) un Dānijā (49%). Latvijā uzbrukumus vai vardarbīgus draudus pēdējā gada laikā pieredzējuši 54% respondentu.

Biežāk no vardarbības pēdējo piecu gadu laikā cietušas transpersonas (34%) un biseksuālas sievietes (28%). Tāpat aptaujas dati liecina, ka trīs no katriem desmit respondentiem cietuši no vardarbības vai vardarbības draudiem biežāk kā trīs reizes gadā. Pēdējā gada laikā pirms aptaujas, respondenti visbiežāk saskārušies ar tādiem naida motivētiem noziegumiem kā fiziskās vardarbības draudi (50%), fiziski uzbrukumumi (29%) un fiziskās un seksuālās vardarbības draudi (11%).

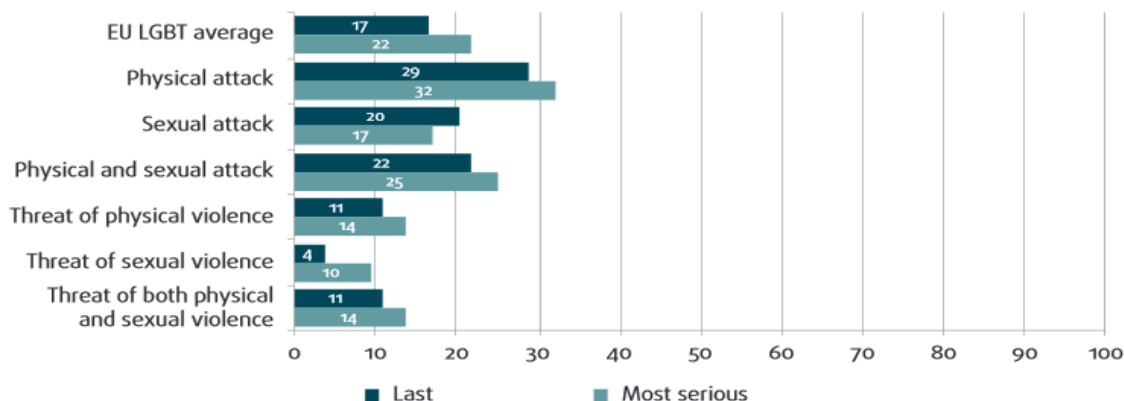
Figure 38: Most recent incident of hate-motivated violence, by type of violence (%)

Vairāk kā divas trešdaļas jeb 64% naida motivētas vardarbības gadījumu veikušas vairākas personas grupā, 84% gadījumu vardarbības veicēji bijuši vīrieši un 72% gadījumu - heteroseksuāli orientēti. Visbiežāk (44%) naida motivēta vardarbība notikusi publiskā vietā – uz ielas, laukumā, autostāvvietā vai citur; 11% - kafejnīcā, restorānā, klubā vai bārā, 8% - sabiedriskajā transportā un mājās.

Tikai 17% respondentu ir ziņojuši policijai par pēdējo pieredzēto naida izraisītās vardarbības gadījumu. Cietušie, galvenokārt, ziņojuši par dažāda veida uzbrukumiem (29% par fiziskiem uzbrukumiem, 20% - seksuāliem uzbrukumiem un 22% fiziskiem un seksuāliem uzbrukumiem) un salīdzinoši reti ziņojuši par vardarbības draudiem (11% par fiziskās un fiziskās un seksuālās vardarbības draudiem; 4% par seksuālās vardarbības draudiem).

Figure 43: Incidents of hate-motivated violence reported to the police, by type of violence (%)

Visbiežāk par naida motivētiem incidentiem policijai ziņojuši respondenti Lielbritānijā (25%), Beļģijā un Francijā (24%), savukārt visretāk – Grieķijā (6%), Igaunijā (7%) un Austrijā (9%). Latvijā policijai ziņojuši 14% respondenti, kuri cietuši no naida noziegumiem.

Galvenie iemesli, kāpēc cietušie nav vērsušies policijā, ir pārliecība, ka policija neko konkrētajā lietā nedarīs vai varētu nedarīt. Tāpat cietušie uzskatīja, ka noziegums ir bijis maznozīmīgs, lai par to ziņotu policijai. Tomēr gandrīz trešdaļa naida noziegumos cietušo atzinusi, ka iemesls, kāpēc viņi par incidentu nav ziņojuši, ir bailes no policijas transfobiskās vai homofobiskās attieksmes. Cietušos no ziņošanas attur arī kauns un nevēlēšanās, lai par to kāds uzzina, kā arī bailes no pāridarītāja un bailes no atbēdības. Aptaujas dati liecina, ka cietušie bieži vien izvēlas neziņot ne tikai policijai, bet arī citām organizācijām, kas strādā ar naida noziegumiem, piem., LGBT organizācijām, NVO, vienlīdzības iestādēm, u.c.

Gandrīz puse respondentu (47%) pēdējo piecu gadu laikā un ceturtdaļa respondentu (25%) pēdējā gada laikā pirms aptaujas ir piedzīvojuši aizskaršanu. Aizskaršanai biežāk bijušas pakļautas transpersonas un biseksuālas sievietes. Visbiežāk ar naida motivētu aizskaršanu pēdējā gada laikā pirms aptaujas saskārušies respondenti Horvātijā (27%), Maltā, Lietuvā un Bulgārijā (26%), savukārt visretāk – Luksemburgā (14%), Spānijā un Francijā (15%). Latvija naida motivētu aizskaršanu piedzīvojuši 22% respondentu.

Naida motivēta aizskaršana galvenokārt izpaudusies kā izsmiešana (68%) un apsūkšanās (67%), verbāla un neverbāla aizskaršana (negatīvi komentāri un agresīvi žesti). Līdzīgi kā naida motivēta vardarbība, arī aizskaršana visbiežāk notikusi publiskā vietā – uz ielas, laukumā, autostāvvietā vai citur.

Atšķirībā no naida motivētas vardarbības gadījumiem, par naida motivētu aizskaršanu cietušie visbiežāk izvēlējušies neziņot. Visbiežāk respondenti par to ziņojuši Maltā un Nīderlandē (7%), bet visretāk Latvijā (1%). Galvenie neziņošanas iemesli ir uzskats, ka incidents bijis pārāk nenozīmīgs vai ka par to nav iespējams ziņot. Tāpat pastāv uzskats, ka policija šajās lietās neko nedarīs vai nevēlēsies darīt.

***Vienlīdzīga aizsardzība visiem naida noziegumu upuriem. Cilvēku ar invaliditāti gadījums (2015).*⁵⁸**

Ņemot vērā, ka ES normatīvie akti naida noziegumu jomā šobrīd nosedz tikai rasi, ādas krāsu, reliģiju, nacionālo vai etnisko izcelsmi, tas, vai un kurus citus pamatus iekļaut krimināllikumos, tiek atstāts katras ES valsts ziņā. Ja vairākas valstis savā likumdošanā jau ir iekļāvušas seksuālo orientāciju vai dzimuma identitāti, invaliditāte kā aizsargātais pamats pret naida noziegumiem iekļauts tikai atsevišķu valstu normatīvajos aktos. Līdz 2014. gada oktobrim sekojošas ES dalībvalstis ir atzinušas invaliditāti kā naida (aizspriedumu) motīvu savos krimināllikumos: Austrija, Beļģija, Horvātija, Somija, Francija, Ungārija, Lietuva, Nīderlande, Rumānija, Slovēnija, Spānija un Lielbritānija. 2014. gada 29. oktobrī arī Latvijā stājās spēkā grozījumi

⁵⁸ Equal protection for all victims of hate crime. The case of people with disabilities (2015). Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-focus-03-hate-crime-disability_en_0.pdf

Krimināllikumā, kuri paredz kriminālatbildību par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu personas piederības kādai sociālai grupai dēļ (dzimuma, vecuma, invaliditātes vai jebkuru citu pazīmju dēļ), ja ar to radīts būtisks kaitējums.⁵⁹

Pētījuma dati liecina, ka cilvēki ar intelektuālās attīstības traucējumiem vai psihiskās veselības traucējumiem ir pakļauti īpaši augstam viktimizācijas riskam. Deviņās ES valstīs veikts pētījums liecina, ka šie cilvēki visbiežāk ir pakļauti diskriminācijai, aizskaršanai, bulingam un ļaunprātīgai izmantošanai. Oficiāla statistika par naida noziegumiem, kas veikti pret cilvēkiem ar invaliditāti, ir pieejama tikai dažās ES dalībvalstīs: piem., Horvātijā, Somijā, Nīderlandē un Lielbritānijā. Galvenie iemesli, kāpēc cilvēki ar invaliditāti neziņo par pret sevi vērstiem naida noziegumiem, ir zems informētības līmenis par savām tiesībām, kā arī atbalsta struktūru vai viegli pieejamu sūdzību mehānismu trūkums. Tāpēc policijai ziņoto vai mediju atspoguļoto naida noziegumu incidentu skaits pret cilvēkiem ar invaliditāti ir ļoti niecīgs.

Latvijas likumdošanas attīstība naida noziegumu jomā – 2014. gada grozījumi Krimināllikumā

2014. gada 25. septembrī Saeima pieņēma grozījumus Krimināllikumā, tādējādi paplašinot aizsardzību pret naida noziegumiem un naida runu ne tikai atkarībā no personas nacionālās, etniskās, rasu vai reliģiskās piederības (78. pants), bet arī - personas dzimuma, vecuma, invaliditātes vai jebkuru citu pazīmju dēļ (150. pants). Tomēr atšķirībā no Krimināllikuma 78. panta, 150. pants ir piemērojams vien tad, ja “ir radīts būtisks kaitējums”.

Saskaņā ar Krimināllikuma grozījumiem par atbildību pastipriņošu var atzīt apstākli, ka “*noziedzīgs nodarījums izdarīts rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu dēļ*”. Līdz grozījumu pieņemšanai kā atbildību pastipriņošs apstāklis bija noteikts tikai rasistisks motīvs.

Krimināllikuma 48.pants. Atbildību pastipriņošie apstākļi

- (1) Par atbildību pastipriņošiem var atzīt šādus apstākļus:
14) noziedzīgs nodarījums izdarīts rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu dēļ;

Krimināllikuma 78. pants tika izteikts jaunā redakcijā, izslēdzot no tā vārdu “apzināti”, tādējādi, paredzot, ka, konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai nav nepieciešams tiešs nodoms. Pants tika papildināts un šobrīd paredz atbildību arī par reliģiskā naida un nesaticības izraisīšanu, kas līdz šim bija paredzēta 150. pantā “Reliģiskā naida celšana”. Attiecībā uz sankcijām tika samazināts maksimālā brīvības atņemšanas soda apmērs (no “uz laiku līdz desmit gadiem” līdz “uz laiku līdz pieciem gadiem”), kas noteikts par darbību, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, ja tā ir izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu (t.i. internetu). Tāpat šobrīd spēkā esošā likuma redakcija paredz

⁵⁹ Krimināllikums, pieņemts 17.06.1998., 150. pants. Sociālā naida un nesaticības izraisīšana. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966>

iespēju vainīgo personu sodīt ne tikai ar brīvības atņemšanu, bet arī ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

Krimināllikuma 78.pants. Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana

- (1) Par darbību, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, —
soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.
- (2) Par tādu pašu darbību, ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, —
soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.
- (3) Par šā panta pirmajā daļā paredzēto darbību, ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem vai ja to izdarījusi organizēta grupa, —
soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.

Ar augstākminētajiem grozījumiem Krimināllikumā tika iekļauts jauns noziedzīgā nodarījuma sastāvs – “Sociālā naida un nesaticības izraisīšana”. Saskaņā ar Krimināllikuma 150. pantu, kriminālatbildība ir paredzēta par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes vai jebkuru citu pazīmju dēļ, ja ar to radīts būtisks kaitējums. Par šādām darbībām personu var sodīt ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai ar piespiedu darbu vai ar naudas sodu. Par kvalificējošām pazīmēm ir uzskatāmas darbības, kas izdarītas, izmantojot internetu, un ja tās saistītas ar vardarbību vai draudiem. KL 150. pantā kā pamatsastāva pazīme ir norādīts būtisks kaitējums. Pirmšķietami būtiska kaitējuma priekšnosacījums ir kriminālsoda piemērošanas samērīguma elements, ņemot vērā, ka kriminālsods ir smagākais soda mērs. Ņemot vērā, ka kriminālatbildība ir galējais soda veids, likumdevējs KL 150. pantā ir paredzējis sodīt tādu naida runu, ar kuru ir nodarīts būtisks kaitējums, neskatoties uz to, ka KL 78. pantā par līdzīga rakstura diskriminējošiem izteikumiem, kas balstīti uz nacionālo, etnisko, rasu vai reliģisko piederību, būtiska kaitējuma nodarīšana nav priekšnosacījums atbildības piemērošanai. Tiesu praksē pastāv neskaidrības, definējot, kas ir būtisks kaitējums, tāpēc 2015. gada 29. oktobrī Saeimā 3. lasījumā pieņēma grozījumus likumā "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību", kur precizēts likuma 23. pants.⁶⁰

Krimināllikuma 150.pants. Sociālā naida un nesaticības izraisīšana

- (1) Par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes vai jebkuru citu pazīmju dēļ, ja ar to radīts būtisks kaitējums, —
soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.
- (2) Par šā panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ja to izdarījusi valsts

⁶⁰ Grozījumi likumā “Par krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”, pieņemti Saeimā 3. lasījumā 29.10.2015. Pieejams:

<http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttcategory=150/Lp12>

amatpersona vai uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks, vai personu grupa vai ja tas izdarīts, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, —
soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.
(3) Par šā panta pirmajā daļā paredzēto darbību, ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem vai ja to izdarījusi organizēta grupa, —
soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz četriem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.
(25.09.2014. likuma redakcijā, kas stājas spēkā 29.10.2014.)

Latvijā oficiāli pieejamā statistika par naida noziegumiem ir ierosināto kriminālprocešu skaits pēc Krimināllikuma 78. panta un 150. Panta, tomēr ne visa informācija ir publiski pieejama un bez maksas.

Kriminālprocešu statistika pēc Krimināllikuma 78. panta

	2010.gads	2011.gads	2012.gads	2013.gads	2014.gads	2015.gads*
Uzsākto kriminālprocešu skaits (kopā)	6	12	18	22	13	6
Internets	6	10	16	20	11	6
Vardarbība	0	0	0	1	0	0
Citi (piem., īpašuma bojāšana, izteikumi TV raidījuma laikā, u.c.)	0	2	2	1	2	0
Pieņemto lēmumu par atteikšanos uzsākt kriminālprocešu skaits	20	22	16	14	14	9

Avots: Latvijas Civiltiesību centra apkopojums pēc Drošības policijas sniegtās informācijas uz LCC pieprasījumiem

*Līdz 2015. gada 30. septembrim.

Kriminālprocešu skaits pēc Krimināllikuma 150. panta

	Laika posmā no 29.10.2014. – 31.12.2014.	Laika posmā no 01.01.2015. – 31.08.2015.
	–	–

Uzsākto kriminālprocesu skaits	0	0
--------------------------------------	---	---

Avots: Iekšlietu ministrijas Informācijas centra sniegtā informācija uz LCC pieprasījumu 2015. gada 23. septembrī.

Naida noziegumi un naida runa LGBT (lesbietes, geji, biseksuālas un transeksuālas personas) kontekstā

LGBT tiesību attīstības vēsture aizsākās ar viendzimuma attiecību dekriminalizāciju (sākotnēji Francijā). Tam sekoja homoseksualitātes izslēgšana no garīgo slimību saraksta ASV. 1989. gadā Dānija kļuva par pirmo valsti pasaulē, kur ieviesa reģistrēto attiecību institūtu viendzimuma pāriem, un 2001. gadā Nīderlandē viendzimuma pāriem ļāva laulāties. Viendzimuma partnerattiecības vienā vai citā veidā juridiski tiek atzītas 24 no 47 Eiropas Padomes dalībvalstīm.⁶¹ Neskatoties uz to, daudzās pasaules valstīs homoseksualitāte joprojām ir kriminalizēta. Tāpat 2013. gadā veiktais pētījums liecina, ka aptuveni ceturtdaļa no ES dzīvojošajām LGBT personām pēdējo piecu gadu laikā ir piedzīvojušas vardarbību vai tās draudus.⁶²

ANO

Analizējamo jautājumu regulē Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 19. pants (vārda brīvība un tās robežas)⁶³ un 26. pants (diskriminācijas aizliegums)⁶⁴. Lai gan pašā Paktā seksuālā orientācija nav konkrēti minēta, saskaņā ar Cilvēktiesību Komitejas lēmumu *Young v Australia* (941/00) lietā, Pakta 26. pants aizliedz arī diskrimināciju uz seksuālās orientācijas pamata.⁶⁵

2011. gada jūnijā ANO Cilvēktiesību padome pieņēma Rezolūciju par cilvēktiesībām, seksuālo orientāciju un dzimuma identitāti (A/HRC/RES/17/19), pilnvarojot ANO Augsto komisāru cilvēktiesību jautājumos veikt pētījumu par valstu diskriminējošiem tiesību aktiem un darbībām saistībā ar personu seksuālo orientāciju, vēršot uzmanību uz cilvēktiesību iespējām izbeigt vardarbību un citus cilvēktiesību pārkāpumus. Ar šo rezolūciju ANO ir uzņēmusies sekot šiem jautājumiem, ņemot vērā, ka vairāk nekā septiņdesmit valstīs joprojām ir spēkā tiesību akti, kas kriminalizē viendzimuma attiecības. Šo rezolūciju daudzas valstis neatbalstīja (Krievija un daudzas Āfrikas un Tuvo Austrumu valstis), Ķīna balsojumā atturējās, bet ASV un daudzas Eiropas un Dienvidamerikas valstis, piemēram, Lielbritānija, Beļģija, Polija un Brazīlija, balsoja

⁶¹ Matule S., Dubava I., Litvins G. Šā gada Bīriņu aktualitātes: Satversme un informācijas tehnoloģijas. Jurista Vārds, 29.07.2014, Nr. 29 (831).

⁶² FRA, EU LGBT survey. European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Results at a glance. 2013.

⁶³ Regulē izteiksmes brīvību un tās robežas.

⁶⁴ Visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma priekšā, un viņiem ir tiesības bez jebkādas diskriminācijas uz vienādu likuma aizsardzību. Jebkura diskriminācija jāaizliedz ar likumu, un likumam jāgarantē visām personām vienāda un efektīva aizsardzība pret jebkādu diskrimināciju - neatkarīgi no rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelšanās, mantiskā stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem.

⁶⁵ Sarah Joseph and Melissa Castan (eds), *The International Covenant on Civil and Political rights. Cases, Materials, and Commentary*, 3rd ed, OUP 2013, 784; skatīt *Young v Australia* (941/00).

par. 2011. gada 17. novembrī ANO Augstais komisārs cilvēktiesību jautājumos savā ziņojumā (A/HRC/19/41) norādīja, ka valstīm ir pienākums novērst vardarbību un diskrimināciju uz seksuālās orientācijas pamata. Šāds pienākums izriet no dažādiem cilvēktiesību instrumentiem. Ziņojumā tiek uzsvērts, ka kopš 1994. gada *Toonen v Australia* lietas (komunikācija No 488/1992) tiesību akti, kas kriminalizē privātas pieaugušo brīvprātīgas viendzimuma attiecības, ir pretrunā tiesībām uz privāto dzīvi un nediskriminācijas principam. ANO Cilvēktiesību komiteja šajā lietā skaidri norādīja, ka viendzimuma attiecību kriminalizēšanu un diskrimināciju nav iespējams uzskatīt par nepieciešamu un samērīgu mēru sabiedrības veselības un morāles aizsardzībai.

Ziņojums A/HRC/19/41 ir papildināts un atjaunots ar 2015. gada 4. maija ziņojumu A/HRC/29/23, kurā ANO Augstais komisārs cilvēktiesību jautājumos atkārtoti uzsver, ka valstīm ir pienākums pasargāt personas no naida motivētiem nodarījumiem ([11]) un diskriminācijas uz seksuālās orientācijas vai dzimuma identitātes pamata ([16]), nostiprinot šīs pazīmes kā aizliegtos diskriminācijas pamatus tiesību aktos ([79(c)]). Valstīm jānodrošina, ka tiesību akti paredz kriminalizēt naida noziegumus, kuru pamatā ir homofobija un transfobija, un jāparedz atbildība par naida runu ([78(a)(d)]).

Eiropas Padome

Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 14. pants paredz, ka Konvencijā minēto tiesību un brīvību īstenošana tiek nodrošināta bez jebkādas diskriminācijas - neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģijas, politiskajiem vai citiem uzskatiem, nacionālās vai sociālās izcelsmes, piederības kādai mazākumtautībai, mantiskā stāvokļa, kārtas vai cita stāvokļa. Atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) praksei, "cits stāvoklis" ir arī seksuālā orientācija. To ECT sākotnēji atzina saistībā ar aizbildniecības jautājumiem, un tagad šī atziņa aptver plašu tiesību loku, ieskaitot krimināltiesības (skatīt *SL v Austria* (App No 45330/99) 9 January 2003, (2003)37 EHRR 799, ECHR 2003-I).⁶⁶

Balstoties uz ECT lēmumiem, piemēram, lietā *Lustig-Prean and Beckett v. the UK* (1999), Eiropas Padomes Rezolūcija par seksuālo orientāciju (1728(2010)) nosaka, ka seksuālā orientācija un dzimuma identitāte ir aizliegtie diskriminācijas pamati. Rezolūcijā Padome aicina dalībvalstis pārskatīt tiesību aktus, lai tajos nebūtu diskriminējošas normas uz seksuālās orientācijas vai dzimuma identitātes pamata, un lūdz nodrošināt tiesiskus līdzekļus, kas pieejami diskriminācijas upuriem, piemēram, attiecībā uz laulību, partnerattiecībām. Rezolūcijā uzsvērts, ka naida runa, īpaši medijos un internetā, ir ļoti nozīmīgs jautājums, norādot, ka naida runas un vārda brīvības nošķiršana jāveic, vadoties pēc ECT prakses.

Eiropas Padomes ietvaros Ministru komiteja 2010. gada 31. martā pieņēma rekomendāciju CM/Rec(2010)5 dalībvalstīm par pasākumiem cīņā pret diskrimināciju uz dzimumorientācijas vai dzimuma identitātes pamata. Cita starpā šī rekomendācija noteic, ka "nekādu kultūras, tradīciju vai citu vērtību, ne arī "dominējošās kultūras" noteikumu piesaukšana nevar attaisnot naida runu vai jebkuru citu diskriminācijas formu, tostarp uz dzimumorientācijas vai dzimuma identitātes pamata". Ministru komiteja rekomendē valstīm pārbaudīt esošos tiesību aktus ar mērķi uzraudzīt un

⁶⁶ Jacobs, White & Ovey, *The European Convention on Human Rights*, 6.th ed, OUP, 2014, 585.

novērst jebkādu tiešu vai netiešu diskrimināciju uz dzimumorientācijas vai dzimuma identitātes pamata. Rekomendācijas CM/Rec(2010)5 1. pielikums ietver norādes dalībvalstīm attiecībā uz tiesībām uz dzīvību, drošību un aizsardzību no vardarbības. Tajā noteikts, ka dalībvalstīm jāizmeklē naida noziegumi un citi naidā pamatoti uzbrukumi, kur nozieguma pamatā ir dzimumorientācija vai seksualitāte, un ka šāds motīvs jāņem vērā kā atbildību pastiprinošs apstāklis. Dalībvalstīm jāpanāk, ka upuri jūtas droši ziņot par šādiem noziegumiem un jāveicina tas, ka valsts vāc datus par šāda veida noziegumiem. Attiecībā uz naida runu, kas vērsta pret personām ar atšķirīgu seksuālo orientāciju vai dzimuma identitāti, dalībvalstīm jānodrošina cīņa pret to, tai jābūt aizliegtai un publiski nosodītai.

Paskaidrojošajā memorandā ir norādīts, ka naida noziegumi ir tādi noziegumi, kas vērsti pret indivīdu viņa piederības vai šķietamas piederības pie kādas grupas dēļ (rase, reliģija, seksuālā orientācija, dzimuma identitāte, nacionālā vai etniskā piederība, invaliditāte, u.c.). Ir svarīgi, ka nacionālie tiesību akti paredz sankcijas pret šādiem noziegumiem, jo tas ir signāls, ka sabiedrība tādu rīcību nosoda un padara šādas darbības redzamākas, un līdz ar to ir arī vieglāk apkopot statistiku par šāda veida noziegumiem. Memorandā minēts, ka gadījumos, ja īpašais motīvs netiek ņemts vērā kā atbildību pastiprinošs apstāklis, tas var novest pie upuru netiešas diskriminācijas (skatīt, piemēram, *Angelova and Illiev v. Bulgaria*, No 55523/00, Judgement of 26 July 2007 [115]). Valstīm jāveicina, ka cietušie ziņo par šādiem nodarījumiem. To var veicināt, tiesību aktos skaidri definējot, kas ir naida noziegums, iekļaujot kā vienu no motīviem vēršanos pret seksuālo orientāciju un dzimuma identitāti, apmācot tiesību piemērotājus, nodibinot speciālas vienības šādu noziegumu izmeklēšanai un izstrādājot anonīmas ziņošanas mehānismus.

ECT prakse

Pakāpeniski attīstās ECT judikatūra viendzimuma pāru sakarā – sākotnēji Tiesa skatīja jautājumus par šādu attiecību dekriminalizēšanu un, piemēram, atlaišanu no armijas seksuālās orientācijas dēļ, savukārt nesenākās lietās ECT jau vērtējusi viendzimuma pāru īres tiesību un dzimuma maiņas tiesiskās atzīšanas jautājumus un vecāku aprūpes tiesības. 2015. gada 21. jūlijā ECT pieņēma spriedumu, kas gan vēl nav stājies spēkā, lietā "*Oliari un citi pret Itāliju*", konstatējot Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. panta par tiesībām uz privāto dzīvi pārkāpumu, jo Itālijas likumdevējs piecu gadu laikā nebija likumā paredzējis viendzimuma attiecību atzīšanu, kā to bija likusi darīt Itālijas Konstitucionālā tiesa un arī Kasācijas tiesa. Attiecībā uz naida runu būtiska ir lieta *Vejdeland un citi pret Zviedriju*⁶⁷, kur pieteicēji vērsās pret Zviedriju par to, ka notiesājošs spriedums par pret LGBT vērstiem izteikumiem (ko nacionālās tiesas kvalificēja kā aģitāciju pret nacionālu vai etnisku grupu, kas izpaudās kā nicinājuma paušana pret personu grupu tās dzimumorientācijas dēļ), viņuprāt, aizskāra viņu izteiksmes brīvību Konvencijas 10. panta izpratnē. Četri cilvēki kādā vidusskolā izplatīja skrejlapīņas, kas, cita starpā, ietvēra apgalvojumus, ka homoseksualitāte ir „devianta seksuāla tieksme”, kurai ir „morāli graujošs iespaids uz sabiedrības būtību” un ka homoseksualitāte ir viens no galvenajiem iemesliem HIV un AIDS izplatībai, kā arī ka „homoseksuāļu lobijs” cenšas atainot pedofīliju maznozīmīgā gaismā. Tiesa skatot, vai 10. pantā garantētās izteiksmes brīvības "ierobežojums" bija „nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā” un

⁶⁷ ECT, 2012.gada 9.februāra spriedums, iesniegums Nr. 1813/07.

samērīgs ar izvirzīto likumīgo mērķi, norādīja, ka skrejlapīnās izteiktie apgalvojumi bija nevajadzīgi aizskaroši, lai uzskatītu, ka to mērķis bija uzsākt diskusiju par izglītības objektivitātes trūkumu zviedru skolās ([54]). Tiesa atkārtoti uzsvēra, ka kūdīšana uz naidu var izpausties ne tikai kā aicinājums uz vardarbību vai citām noziedzīgām darbībām un ka tādi pret indivīdiem vērsti uzbrukumi kā apvainojumi, izsmiešana vai atsevišķu sabiedrības grupu nomelnošana var būt pietiekami, lai dotu iemeslu valsts iestādēm cīnīties ar rasistisku naida runu, kas izpaudusies kā tiesību uz izteiksmes brīvību bezatbildīga izmantošana. Šajā sakarā Tiesa uzsvēra, ka diskriminācija uz dzimumorientācijas pamata ir tikpat nopietna kā diskriminācija rases, izcelsmi vai ādas krāsas dēļ (skatīt Smith un Grady v UK, No 33985/96 un 33986/96 [97]) ([55]). Tādēļ Tiesa vienbalsīgi lēma, ka Zviedrijas Augstākā tiesa bija rīkojusies pamatoti un samērīgi, piespriežot kriminālsodu, kas neizpaudās kā reāls cietumsods, un tādēļ nesaskatīja Konvencijas 10. panta pārkāpumu.

Eiropas Savienība

ES kompetencē ir nodrošināt nediskrimināciju visās ES aktivitātēs (TFEU 10.pants,⁶⁸ ES Pamattiesību hartas 21.pants⁶⁹) arī attiecībā uz seksuālo orientāciju un dzimuma identitāti, kā to apliecina, piemēram, 2000. gada 27. novembra direktīva, kas nosaka kopējo sistēmu vienādei attieksmei pret nodarbinātību un profesiju (2000/78/EC), kas ietver pienākumu darba tiesiskajās attiecībās nediskriminēt seksuālās orientācijas dēļ.

2008. gadā tika sagatavots priekšlikums Padomes direktīvai par vienlīdzīgas attieksmes principa īstenošanu neatkarīgi no reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas (2008/0140). Ar šo direktīvu ir plānots izveidot regulējumu, lai personām, kas cietušas no diskriminācijas, noteiktu vienādus obligātās aizsardzības noteikumus. Direktīva vēl nav pieņemta.

ES Padomes 2008. gada 28. novembra Padomes Pamatlēmums 2008/913/TI par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpaušmēm⁷⁰ (Pamatlēmums) paredz, ka ES dalībvalstīm jānodrošina, ka rasistiska un ksenofobiska motivācija, tiek ņemta vērā kā atbildību pastiprinošs apstāklis vai tā tiek ņemta vērā, nosakot sodu. Pamatlēmuma preambulas 10. punkts noteic, ka dalībvalstis var paplašināt šī lēmuma tvērumu arī uz citiem pamatiem, ne tikai rase, ādas krāsa, reliģija, izcelsme, nacionālā vai etniskā izcelsme, norādot kā piemērus sociālo statusu un politisko pārliecību. Tādu pašu ieteikumu pauž arī Pamattiesību aģentūra (FRA), kas norāda, ka ikvienam ir tiesības uz dzīvību, drošību un aizsardzību no vardarbības, un šīs tiesības ir jārespektē neatkarīgi no personas seksuālās orientācijas vai dzimuma identitātes. Saskaņā ar FRA pētījumu⁷¹ LGBT grupai piederīgie ir pakļauti augstam vardarbības un viktimizācijas riskam un šis risks ir īpaši liels transeksuālām

⁶⁸ Nosakot un īstenojot savu politiku un darbības, Savienība tiecas apkarot diskrimināciju dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ.

⁶⁹ 1. Aizliegta jebkāda veida diskriminācija, tostarpā diskriminācija dzimuma, rases, ādas krāsas, etniskās vai sociālās izcelsmes, ģenētisko īpatnību, valodas, reliģijas vai pārliecības, politisko vai jebkuru citu uzskatu dēļ, diskriminācija saistībā ar piederību pie nacionālās minoritātes, diskriminācija īpašuma, izcelsmes, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ.

⁷⁰ Padomes Pamatlēmums 2008/913/TI par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpaušmēm. Pieņemts 2008. gada 28. novembrī. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008F0913:LV:HTML>

⁷¹ EU LGBT survey. European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Results at a glance", FRA 2013: 1.4. recognising and protecting LGBT victims of hate crime.

personām. Pētījumā secināts, ka vidēji 25% LGBT personu (t.sk., transpersonu vidū - 35%) pēdējo piecu gadu laikā ir piedzīvojuši uzbrukumu vai saņēmušas uzbrukuma draudus savas seksuālās orientācijas vai dzimuma identitātes dēļ. Tāpēc FRA ieskatā Pamatlēmums būtu jāattiecinā arī uz homofobisku vai transfobisku motīvu, vai arī ES dalībvalstīm jāapsver iespēja pieņemt līdzīgus tiesību aktus, kas noteiktu atbildību par naida noziegumiem un naida runu, kuras pamats ir homofobija un transfobija. FRA uzstāj, ka ES, vērtējot Cietušo direktīvas⁷² pārņemšanu, būtu jāņem vērā arī tas, vai dalībvalstis savos nacionālajos tiesību aktos ir paredzējušas normas, kas attiecas uz dzimuma identitāti un seksuālo orientāciju. FRA aicina dalībvalstis veicināt LGBT naida runas un naida noziegumu cietušo aizsardzību un atzīšanu, apmācīt tiesību piemērotājus šajā sfērā un uzlabot ziņošanu par šāda rakstura nodarījumiem.

Tādi paši ieteikumi izriet arī no 2014. gada 8. Janvāra Eiropas parlamenta deputātes Ulrike Lunaček ziņojuma Eiropas Parlamentam par ES rīcības plānu attiecībā uz homofobiju un diskrimināciju uz seksuālās orientācijas un dzimuma identitātes pamata.⁷³ Lunaček ziņojumā attiecībā uz naida noziegumiem un naida runu minētas četras nepieciešamās aktivitātes - Cietušo direktīvas pārņemšanā jāpievērš uzmanība arī LGBT grupai, jāpaplašina Pamatlēmuma tvērums arī uz LGBT, dalībvalstīm jāapmāca tiesību normu piemērotāji un jāreģistrē naida noziegumi un naida runa, kas vērsta pret LGBT kopienas.

EDSO

2009. gadā EDSO Ministru Padome pieņēma Lēmumu par naida noziegumu apkarošanu, aicinot dalībvalstis pieņemt atbilstošus tiesību aktus un efektīvu atlīdzinājuma mehānismu cietušajiem, norādot, ka naida noziegumi ne tikai ietekmē cietušo, bet visu sabiedrību kopumā, apdraudot tās drošību.⁷⁴ ODIHR 2009. gadā publicēja dokumentu "Naida noziegumu likumdošana: Praktiskas vadlīnijas", uzskaitot aspektus, kas būtu jāņem vērā likumdevējam, izstrādājot nepieciešamos tiesību aktus.⁷⁵ ODIHR liek būtisku uzsvāru uz šo noziegumu reģistrēšanu un datu vākšanu par šādiem noziegumiem.⁷⁶ Atbildību par naida noziegumiem, pamatojoties uz seksuālo orientāciju paredz 11 EDSO dalībvalstis, piemēram, Kanādas un Francijas krimināllikumā darbības, kas vērstas uz naida izraisīšanu atkarībā no personas seksuālās orientācijas, uzskatāmas par atbildību pastiprinošu apstākli.⁷⁷

⁷² EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES DIREKTĪVA 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumus cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI. Latvijā nav ieviesta.

⁷³ Report on the EU Roadmap against homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity (2013/2183(INI)). Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2014-0009+0+DOC+XML+V0//EN>.

⁷⁴ OSCE Ministerial Council Decision No. 9/09, Combating hate crimes, 1 December 2009.

⁷⁵ OSCE/ODIHR, *Preventing and responding to hate crimes*, 2009, p. 9. Available on: http://www.osce.org/publications/odihr/2009/10/40781_1382_en.pdf.

⁷⁶ ODIHR - Hate Crime Data-Collection and Monitoring Mechanisms *A Practical Guide*, <http://www.osce.org/odihr/datacollectionguide?download=true> - on data collection, insist how important it is to collect data on these crimes.

⁷⁷ OSCE/ODIHR, *Hate Crime Laws. A Practical Guide*, 2009, p.43.

EP un ES valstu prakse

Vairākas Eiropas Padomes un Eiropas Savienības dalībvalstis ir iekļāvušas homofobisku motīvu kā atbildību pastipriņošu apstākli vai kriminalizējušas kūdišanu uz naidu seksuālās orientācijas dēļ (ES/EP dalībvalstis - Francija,⁷⁸ Beļģija, Dānija, Spānija, Nīderlande, Portugāle, Rumānija, Somija, Zviedrija, Lielbritānija,⁷⁹ Andora, Horvātija, Islande, Norvēģija, Īrija, Igaunija, Lietuva, Slovēnija,⁸⁰ Grieķija⁸¹). Piemēram, Lietuva 2009. gadā iekļāva krimināllikumā homofobisku motīvu kā atbildību pastipriņošu apstākli. Lielbritānija (Skotija) pagaidām ir vienīgā ES valsts, kas 2010. gadā iekļāvusi arī vēršanos pret transpersonas identitāti kā atbildību pastipriņošu apstākli.

Latvija

Satversmes 91. pants nosaka, ka "[v]isi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas." Vienīgie dokumenti, kas *expressis verbis* aizliedz diskrimināciju uz seksuālās orientācijas pamata, ir Darba likums⁸² un Fizisko personu – saimnieciskās darbības veicēju – diskriminācijas aizlieguma likums⁸³.

Ņemot vērā, ka sabiedriskās domas aptaujas liecina par augstu neiecietības līmeni pret seksuālajām minoritātēm⁸⁴ un NVO apkopotie dati liecina, ka LGBT kopienai piederīgajiem nākas saskarties gan ar uzbrukumiem, gan draudiem un īpašuma bojāšanu⁸⁵, līdz šim bijuši vairāki mēģinājumi paredzēt kriminālatbildību par naida kurināšanu un naida noziegumiem uz seksuālās orientācijas pamata. Tomēr tie visi beigušies bez rezultātiem.⁸⁶ KL 149.¹ pants paredz atbildību par diskriminācijas

⁷⁸ Francijā šis tiesību akts tiek dēvēts par "Nouchet" likumu par godu homofobiskam uzbrukumam Sebastian Nouchet, kuru gandrīz sadedzināja dzīvu viņa seksuālās orientācijas dēļ, <http://www.theguardian.com/world/2004/jun/24/gayrights.gender>

⁷⁹ Skatīt, Homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in the EU member states (Paet 1- Legal analysis (2009.gads)), p.122, available at www.fra.europa.eu/fraWebsite/products/publications_reports/pub_cr_homophobia_0608_en.htm

⁸⁰ Atbildību pastipriņošs apstāklis vienīgi slepkavības gadījumā.

⁸¹ http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1759-FRA-2011-Homophobia-Update-Report_EN.pdf, FRA, Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity. 2010 Update. Comparative legal analysis, available at http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1759-FRA-2011-Homophobia-Update-Report_EN.pdf (atjaunota versija būs 2015. gadā).

⁸² Saeima, Darba likums, pieņemts 20.06.2001. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=26019>

⁸³ Saeima, Fizisko personu – saimnieciskās darbības veicēju – diskriminācijas aizlieguma likums, pieņemts 29.11.2012. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=253547>

⁸⁴ Piemēram, 2014. gadā veiktā Rīgas iedzīvotāju aptauja liecina, ka 39% aptaujāto uzskata, ka homoseksuāli orientētus cilvēkus nedrīkst vispār ielaist valstī. Tikai 5,2% būtu gatavi kontaktēties ar šiem cilvēkiem kā ar savu draugu, bet 5% - kā ar darba kolēģi. Avots: SKDS (2014), Sabiedrības integrācija Rīgā. Rīgas iedzīvotāju aptauja, 2014. gada maijs. Pieejams: http://www.iksd.riga.lv/upload_file/Sports_pievienotie/0_2014/09_2014/Atskaite_Riga_IKSD_052014.pdf

⁸⁵ Kaspars Zalitis and Agrita Elijase, Association of LGBT and their friends MOZAIKA (2014)., Report on Homophobic and Transphobic Hate Crimes in Latvia in 2013. Pieejams: http://cilvektiesibas.org.lv/media/record/docs/2014/07/09/2013_hate_crime_report_fin MOZAIKA_IL_GA_Copy.pdf

⁸⁶ Latvijas Cilvēktiesību centrs (2008), Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Pieejams: http://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/29/01/2012/Naida_noziegums_LAT_internetam.pdf

aizlieguma pārkāpšanu, nosakot, ka par diskrimināciju rasu, nacionālās, etniskās vai reliģiskās piederības dēļ vai par cita veida diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums, iestājas kriminālatbildība. Līdz ar to šajā pantā iespējams iekļaut arī diskrimināciju uz seksuālās orientācijas vai dzimuma identitātes pamata, jo panta dispozīcija diskriminācijas pamatu uzskaitījumu atstāj atvērtu. Tomēr pants piemērojams vien tad, ja ir radīts būtisks kaitējums. KL 150. pants paredz atbildību par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu, paredzot kriminālatbildību par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes vai jebkuru citu pazīmju dēļ, ja ar to radīts būtisks kaitējums.⁸⁷ Par kvalificējošām pazīmēm ir uzskatāmas darbības, kas izdarītas, izmantojot internetu, un ja tās saistītas ar vardarbību vai draudiem. Līdzīgi kā KL 149.¹ pantā, arī šeit nav izsmeļošs pazīmju uzskaitījums, līdz ar to seksuālā orientācija un dzimuma identitāte tiek aptverta ar šo pantu, ja izpildās priekšnosacījums, ka ir radīts būtisks kaitējums. Lai arī pieņemtie grozījumi Krimināllikumā uzskatāmi par ievērojamu progresu, nav saprotams, kāpēc likumdevējs aizsargājamo pazīmju sarakstā neiekļāva skaidru norādi uz seksuālo orientāciju.

KL 48. pants nosaka atbildību pastiprinošos apstākļus. Šajā pantā vērsšanās pret personu tās seksuālās orientācijas vai dzimuma identitātes dēļ nav noteikta kā atbildību pastiprinošs apstāklis, tomēr kā atbildību pastiprinošs apstāklis ir minēta ņirgāšanās par cietušo, kur teorētiski varētu ietvert arī vērsanos pret personas seksuālo orientāciju vai dzimuma identitāti, tomēr jāņem vērā, ka šā panta trešā daļa paredz, ka nosakot sodu, nevar atzīt par atbildību pastiprinošiem tādus apstākļus, kuri nav norādīti šajā likumā. Kā atbildību pastiprinošs tomēr ir minēts apstāklis, ka noziedzīgs nodarījums ir izdarīts rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu dēļ. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss vispār neregulē šos jautājumus, līdz ar to, ja nav radies būtisks kaitējums, atbildība par naida runu seksuālās orientācijas vai dzimuma identitātes pēc neiestājas. Teorētiski par naida runu civiltiesiskā kārtā ir iespēja prasīt morālā kaitējuma atlīdzību par goda un cieņas aizskaršanu (Civillikuma 1635 un 2352.¹ pants).

⁸⁷ KL 150.pantā būtisks kaitējums ir norādīts kā pamatsastāva pazīme. Pirmšķietami būtiska kaitējuma priekšnosacījums ir kriminālsoda piemērošanas samērīguma elements, ņemot vērā, ka kriminālsods ir smagākais soda mērs. Ņemot vērā, ka kriminālatbildība ir galējais soda veids, likumdevējs KL 150.pantā ir paredzējis sodīt vien tādu naida runu, ar kuru ir nodarīts būtisks kaitējums, neskatoties uz to, ka KL 78.pantā par līdzīga rakstura diskriminējošiem izteikumiem, kas balstīti uz nacionālo, etnisko, rasi vai reliģisko piederību, būtiska kaitējuma nodarīšana nav priekšnosacījums atbildības piemērošanai. Vienīgais daļēji racionālais skaidrojums šādai atšķirībai ir tāds, ka KL 78.pants ietilpst KL nodaļā par noziegumiem pret cilvēci, mieru, kara noziegumi un genocīds, kas saistīti ar valsts drošību, bet 150.pants - nodaļā noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām. Lai vai kā, nav īsti skaidrs, kādēļ likumdevējs izvēlējis atšķirīgu attieksmi pret dažādiem diskriminācijas pamatiem, kuri visi izriet no starptautiskiem dokumentiem, jo starptautiskajos dokumentos diskriminācijas pamati netiek iedalīti mākslīgā hierarhijā. Visbeidzot, nav saprotams, kāpēc likumdevējs vēlējis, lai daļa naida runa paliek nesodīta (jo par naida runu, kuras gadījumā nav izpildījies būtiska kaitējuma kritērijs, nav paredzēta administratīvā atbildība, iespējams vien vērsties civiltiesiskā kārtā par goda un cieņas aizskaršanu) un kādēļ būtisks kaitējums nav vien kvalificējoša pazīme, kā tas, piemēram, ir KL 231.pantā par huligānismu.

No vienas puses ir saprotams, ka likumdevējs ir vēlējis noteikt zināmu sliekšni kriminālatbildības piemērošanai, tomēr no otras puses likumdevējs ir atstājis zināmu naida runas daļu bez jebkādas sankcijas bez acīmredzama pamatojuma.

Secinājumi par Latviju: ANO, EDSO, EP un ES iesaka dalībvalstīm tiesību aktos iestrādāt seksuālo minoritāšu aizsardzību no naida noziegumiem un naida runas, lai īstenotu valstu pienākumu pasargāt šīs personas no diskriminācijas. Latvijā tas ir izdarīts vien daļēji, jo KL 149. un 150. panta tvērums ir ierobežots ar būtiska kaitējuma nosacījumu, un vēršanās pret seksuālo orientāciju vai dzimuma identitāti nav noteikta kā atbildību pastiprinošs apstāklis, ja noticis noziegums pret personas dzīvību vai mantu. Šādas motivācijas ņemšana vērā, nosakot sodu, ir atkarīga no tiesas.

Eiropas Padomes kampaņa “Kustība pret naida runu”.

2012. gadā Eiropas Padomes Jaunatnes departaments uzsāka projektu „*Jaunieši pret naida runu internetā*”.⁸⁸ Projekta mērķis - cīņa ar rasismu un diskrimināciju, kas izpaužas kā naida runa internetā un jauniešu mobilizācija cilvēktiesību pārkāpumu atpazīšanai un cīņai pret tiem. Projekta galvenā mērķa grupa ir jaunieši un jauniešu organizācijas. Galvenā projekta aktivitāte ir kampaņa par cilvēktiesību ievērošanu internetā un pret naida runu - *Kustība pret naida runu*. Tā tika oficiāli uzsākta 2013. gada martā un turpinājās līdz 2015. gada maijam. Ņemot vērā kampaņas rezultātus un nozīmīgumu, pēc tās beigām tika nolemts pagarināt kampaņu vēl uz diviem gadiem, pilnveidojot to.

Kampaņa fokusējas uz cilvēktiesību izglītību, jauniešu līdzdalību un plašsaziņu līdzekļu izglītošanu un tai ir trīs galvenie pamati: cilvēktiesības, demokrātija un tiesiskums. Kampaņas mērķi ir cieši saistīti ar cilvēktiesību un pilsonisko izglītību, vārda brīvības izpausmēm, un robežām, kā arī aizsardzību pret jebkādam naidīgām izpausmēm. Kampaņa pati par sevi netiek vērsta uz naida runas izskaušanu, bet vairāk uz darbībām tās apkarošanai. Kampaņas ietvaros apzinātas jomas, kurās nepieciešamas aktīvākas darbības, lai pievērstu tām pastiprinātu uzmanību. Kampaņa ir mēģinājusi līdzsvarot interneta un ikdienas dzīves aktualitātes, sasaistot tās ar dažādam aktivitātēm, piemēram, apmācībām, semināriem, konferencēm, jauniešu pasākumiem, festivāliem un zibakcijām. Lai atbalstītu jauniešu izglītību par vārda brīvības un naida runas jautājumiem, kampaņas ietvaros tika izdots mācību līdzeklis „*Bookmarks*”⁸⁹.

Kampaņas ietvaros dažādās Eiropas valstīs tika nodibinātas nacionālās kampaņas koordinācijas komitejas, kas ir atbildīgas par pasākumu īstenošanu vietējā līmenī. Latvijā kampaņu koordinēja Sabiedrības integrācijas fonds. Tāpat atsevišķi tika apmācīti vairāki jauniešu aktīvisti, kas vēlāk tika aktīvi iesaistīti kampaņas īstenošanā un koordinēšanā, pasākumu organizēšanā un vadīšanā gan internetā, gan ārpus tā. Par kampaņas stratēģisko partneri kļuva Eiropas Ekonomikas zonas finanšu instruments (EEZ) un Norvēģijas finanšu instruments, nodrošinot dažādu aktivitāšu un projektu īstenošanas finansēšanu cīņā ar naida runu.

⁸⁸ Informācija par kampaņu ir pieejama: <http://www.nohatespeechmovement.org/>; <http://nohate.ext.coe.int/>

⁸⁹ Council of Europe (2014), Bookmarks - Combating hate speech online through human rights education, pieejams: http://nohate.ext.coe.int/content/download/38987/300906/file/Bookmarks_EN_online.pdf

2015. gada janvārī, sekojot Parlamentārās Asamblejas rezolūcijas⁹⁰ pieņemšanai par stratēģiju cīņā ar rasismu un neiecietību Eiropā, kampaņas ietvaros Eiropas Padomes Parlamentārā asambleja nodibināja **Parlamentāro aliansi pret naidu**. Alianses darbību koordinē Galvenā ziņotāja cīņā ar rasismu un neiecietību Milena Santerini. Alianses locekļi ir Parlamentārās Asamblejas locekļi, kas pārstāv dažādas Eiropas valstis, tostarp arī Latviju.

Naidīga satura regulējums sociālajos tīklos.

Satura regulējuma problemātika internetā galvenokārt saistīta ar tā lietošanas globālo raksturu. Tas attiecas uz dažāda veida satura pieejamību tajās valstīs, kur prasības attiecībā uz informācijas izplatīšanu atšķiras, piemēram, ir stingrākas vai liberālākas. Par spīti tam, ka vietnes saturam ir jāatbilst tās valsts normatīvā regulējuma prasībām, kurā tā ir reģistrēta, vietnes lietotāji var atrasties jebkurā pasaules valstī. Ņemot vērā, ka globāls normatīvs regulējums attiecībā uz ievietojamo saturu internetā nepastāv, dažādas interneta vietnes, tostarp, sociālie tīkli, interneta pakalpojumu sniedzēji un meklētājprogrammas izstrādājušas savus iekšējos lietošanas noteikumus un standartus, lai tādējādi regulētu ievietojamo saturu. Noteikumi pārsvarā nosaka dažādus satura ierobežojumus - ko ir aizliegts publicēt vai rādīt, kā arī paredz ziņošanas iespējas, par tādu saturu, kas pārkāpj šos noteikumus.

Ņemot vērā ne vienmēr skaidro un viegli nosakāmo robežu starp vārda brīvību un naida runu, interneta vietnes saskaras ar grūtībām atrast līdzsvaru starp vārda brīvības principu un leģitīmo naida runas jeb tāda satura ierobežošanu, kas apdraud citus indivīdus. Atsevišķi sociālo tīklu lietošanas noteikumi definē, kas ir naida runa. Šī definīcija var atbilst vai nu nacionālajam vai starptautiskajam normatīvajam regulējumam, kā arī var būt plašāka. Starp trijiem lielākajiem sociālajiem tīkliem – *Facebook*, *Twitter* un *Youtube*, divi no tiem – *Facebook* un *Youtube*, ar nedaudz atšķirīgu formulējumu, definē *naida runu* kā aizkārumus vai aicinājumus uz vardarbību uz tādiem pamatiem kā rase, etniskā, nacionālā, reliģiskā piederība, seksuālā orientācija, dzimums vai dzimuma identitāte, veselības stāvoklis vai invaliditāte. *Youtube* starp aizliegtajiem pamatiem tiek izdalīts arī vecums un veterāna statuss.

Encouraging respectful behavior

[Back to top](#) ▲

Hate Speech

Facebook removes hate speech, which includes content that directly attacks people based on their:

- Race,
- Ethnicity,
- National origin,
- Religious affiliation,
- Sexual orientation,
- Sex, gender, or gender identity, or
- Serious disabilities or diseases.

Overview

Nudity

Hate Speech

Violence and Graphic Content

⁹⁰ [Resolution 1967 \(2014\)](http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?FileID=20431&lang=EN), A strategy to prevent racism and intolerance in Europe, pieejams: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?FileID=20431&lang=EN>

YouTube Palīdzība

Meklēt YouTube palīdzību

Politikas, drošība un ziņošana > Politiku centrs

Naidīgs saturs

Mēs atbalstām runas brīvību un aizstāvam tiesības paust nepopulārus viedokļus, taču neļaujam paust naidīgu saturu.

Naidīgs saturs ir tāds saturs, kas veicina vardarbību vai naidu pret atsevišķām personām vai grupām, pamatojoties uz šādiem raksturlielumiem:

- rase vai etniskā izcelsme;
- reliģija;
- invaliditāte;
- dzimums;
- vecums;
- veterāna statuss;
- seksuālā orientācija / dzimuma identitāte.

Pastāv trausla robeža starp saturu, kurš tiek vai netiek uzskatīts par naidīgu. Piemēram, parasti ir pieļaujama veselais valsts kritizēšana, taču nav pieļaujama ļaunprātīgu komentāru publicēšana par kādu cilvēku grupu, pamatojoties tikai uz viņu rasi.

Savukārt *Twitter* tiešā veidā nedefinējot, kas ir naida runa, aizliedz vardarbīgus draudus uz iepriekš minētajiem pamatiem, vecumu ieskaitot.

Lai sociālo tīklu lietotāji varētu ziņot vietnes administrācijai par tādu saturu, kas viņiem liekas nepieņemams, bīstams vai aizskarošs, vairāki sociālie tīkli ir izstrādājuši īpašus ziņošanas rīkus. Šādi ziņojumi tiek vērtēti saskaņā ar vietnes lietošanas noteikumiem. Ja tiek atzīts, ka saturs pārkāpj šos noteikumus, tas var tikt izņemts no vietnes, bet tā autors var saņemt brīdinājumu, ka, publicējot līdzīgu saturu turpmāk, tā konts var tikt bloķēts. Tomēr, kā liecina prakse, šādu ziņojumu izskatīšanu apgrūtina, pirmkārt, nepieciešamība izvērtēt kontekstu, kādā saturs ir publicēts. Neizvērtējot konkrēto kontekstu pastāv varbūtība, ka ziņojums tiek izvērtēts atrauti, negūstot pilnīgu izpratni par tā ietekmi. Otrkārt, ņemot vērā, ka saturs sociālajos tīklos tiek ievietots dažādās valodās, vietnes administratori var saskarties ar valodas barjeru, kas traucē izprast ziņoto saturu. Šīs problēmas var atrisināt, piemēram, apmācot sociālo tīklu darbiniekus par to, kā atpazīt naida runu, kā arī veicot darbinieku piesaistīšanu no dažādām valstīm.

Neskatoties uz vispārīgiem lietošanas noteikumiem, sociālie tīkli ir spiesti ņemt vērā arī katras konkrētās valsts normatīvo regulējumu. Katrai no trim apskatītajām vietnēm ir izstrādāts valsts iestāžu iesniegto sūdzību izskatīšanas mehānisms, kas dod iespēju ziņot arī par tādu saturu, kas nepārkāpj vietnes iekšējās lietošanas noteikumus, bet ir pretrunā ar valsts normatīvo regulējumu. Kā secināms no *Facebook*, *Twitter* un *Youtube* skaidrojumiem par reaģēšanu uz šādām sūdzībām, tad iesniegumus var iesniegt valsts un tiesībsargājošas iestādes, kā arī tiesas, bet *Facebook* gadījumā arī nevalstiskās organizācijas. Ja sūdzība ir pamatota, tad vietnes nevis dzēš doto saturu, bet gan ierobežo piekļuvi tam konkrētajā valstī.

Izmaiņas lietošanas noteikumos un standartu attīstība

Dažādu notikumu rezultātā, sociālie tīkli periodiski ir spiesti atjaunot vai pilnveidot savus lietošanas noteikumus, kā arī meklēt jaunus risinājumus ziņojumu izskatīšanas sistēmas efektivitātei un pilnveidošanai. Daudzas no pārmaiņām notiek sociālo grupu un to kampaņu, kā arī valdību spiediena dēļ. Viens no šādiem piemēriem ir *Facebook* 2013. gadā ieviestās izmaiņas attiecībā uz naida runu, kas notika pateicoties, tānī skaitā, kampaņai pret tādu saturu, kas atbalsta vai izsmej vardarbību pret sievietēm⁹¹ un ko uzsāka kustība WAM!(ASV)⁹², projekts Ikdienišķs seksisms (Lielbritānija) un aktīviste Soraya Chemaly (ASV). Līdz tam *Facebook* noteikumos naida runa pret kāda dzimuma pārstāvjiem netika uzskatīta par pārkāpumu, bet tāds saturs, piemēram, kā fotogrāfijas vai kolāžas, kurās tika izsmieta vardarbība pret sievieti, tika vērtēts kā humors, ko vietnē ir atļauts publicēt. Kampaņai pievienojās vairāk par 100 organizācijām pieprasot, lai *Facebook* atzīst šādu satur kā naida runu un apmāca savus moderatorus tās atpazīšanai. Tāpat tika publicēti vairāk par 60,000 tvītu un vietnes reklāmdevējiem visā pasaulē izsūtīti vairāk par 5,000 e-pastu ar mirklībirku #FBrape (FBizvarošana). Rezultātā no *Facebook* savas reklāmas atsauca vismaz 15 reklāmdevēji, ieskaitot tādu kompāniju kā „Nissan UK”.⁹³

Neskatoties uz to, ka sākotnēji vietne centās atrunāties ar vārda brīvības principu un to, ka humors var būt gan vulgārs, gan aizskarošs, beigās tā nāca klajā ar paziņojumu par centieniem līdzsvarot vārda brīvības principu ar naida runas aizliegšanu. *Facebook* atzina,⁹⁴ ka tam neizdodas efektīvi identificēt un dzēst naida runu, jo īpaši, ja tā ir saistīta ar naidu uz dzimuma pamata, kā arī apņēmas apmācīt moderatorus un pārskatīt vadlīnijas, pēc kurām tie vērtē naida runu, kā arī aktīvāk sadarboties ar dažādām tiesību aizstāvības organizācijām un pastiprināt vardarbīgā satura autoru atbildību.

Lietošanas noteikumu un ziņojumu izskatīšanas uzlabošanu *Facebook* ir centušies panākt arī Eiropas Padomes kampaņas pret naida runu aktīvisti. Kampaņas organizatori uzskata, ka to aktivitātes un pastāvīgas saiknes uzturēšana ar vietnes pārstāvjiem attiecībā uz naidīgu saturu, ir bijis viens no faktoriem, kas 2015. gadā veicinājis kopienas standartu pilnveidošanu.

Cits piemērs ir 2015. gada septembrī izteiktie Vācijas kancleres Angelas Merkeles un Vācijas Zaļo partijas aicinājumi⁹⁵ *Facebook* pievērst lielāku uzmanību naidīgiem vēstījumiem, kas vērsti pret imigrantiem un bēgļiem. Sekojot tam, *Facebook* paziņoja par gatavību ciešāk sadarboties ar Vācijas valdību, interneta pakalpojumu sniedzējiem un citiem sociālajiem tīkliem, lai padarītu naidīga satura identificēšanu un bloķēšanu

⁹¹ Women, Action and the Media, Open Letter to Facebook, pieejams:

<http://www.womenactionmedia.org/facebookaction/open-letter-to-facebook/>

⁹² Women, Action and the Media (Sievietes, darbības un plašsaziņas līdzekļi (tulkojums no angļu valodas)), pieejams: <http://www.womenactionmedia.org/fb agreement/>

⁹³ The Guardian, Facebook gives way to campaign against hate speech on its pages (29.05.2013), pieejams:

<http://www.theguardian.com/technology/2013/may/29/facebook-campaign-violence-against-women>

⁹⁴ *Controversial, Harmful and Hateful Speech on Facebook*

<https://www.facebook.com/notes/facebook-safety/controversial-harmful-and-hateful-speech-on-facebook/574430655911054>

⁹⁵ BBC, Migrant crisis: Germans chide Facebook over race hate, <http://www.bbc.com/news/world-europe-34220796>

vēl efektīvāku un ātrāku, īpašu uzmanību turpmāk pievēršot naida runai un ksenofobijai pret bēgļiem un imigrantiem ierobežošanai internetā.⁹⁶

Tāpat pēdējo gadu laiku dažādu valstu valdību pārstāvji ir aicinājuši lielākos sociālos tīklus pievērst īpašu uzmanību teroristu publicētam un izplatītam saturam. Piemēram, 2014. gadā ASV valdība aicinājusi *Twitter* un *Youtube* aktīvāk strādāt pie video bloķēšanas, kuros ir redzams kā ISIS teroristu grupējums slepkavo savu gūstekņus.⁹⁷ Tomēr, neskatoties uz sociālo tīklu solījumiem un centieniem teroristu lapas bloķēt, interneta aktīvistu grupa „Anonymous” 2015. gada martā ir identificējusi 9,200 aktīvo *Twitter* lietotājus, kas izplata ISIS propagandu, un aicinājusi vietni tos bloķēt.⁹⁸ 2015.gada februārī Francijas Iekšlietu ministrs Bernars Kazenēvs ir ticies ar lielāko interneta korporāciju pārstāvjiem, tanī skaitā *Facebook*, *Google* and *Twitter* un aicinājis tos atrast veidus, lai traucētu teroristiem izmantot sociālos tīklus kā platformu cilvēku vervēšanai un līdzekļu piesaistei.⁹⁹

Sociālo tīklu *Facebook*, *Twitter* un *Youtube* aktuālais satura regulējums: noteikumi, ziņošanas rīki, sūdzību izskatīšanas mehānismi

***Facebook*¹⁰⁰**

Facebook ir lielākais un populārākais sociālais tīkls pasaulē ar vairāk nekā 1 miljardu reģistrēto lietotāju.¹⁰¹ Arī Latvijā *Facebook* aktīvo lietotāju skaits 2015. gadā ir pārsniedzis vietējo populārāko sociālo tīklu *Draugiem.lv*.¹⁰² Savā pastāvēšanas un attīstības procesā, dažādu notikumu un sabiedriskā spiediena iespaidā, *Facebook* vairākas reizes ir pilnveidojis savus standartus (*community standards*) un lietošanas noteikumus, tanī skaitā, arī attiecībā uz naida runas jautājumiem.

2015. gada martā *Facebook* publicēja skaidrākas lietošanas noteikumu un standartu vadlīnijas. Saskaņā ar tām, vietnes mērķis ir kļūt par vietu, kur cilvēki brīvi un atklāti dalās un komunicē, esot drošā un aizsargātā vidē. *Facebook* uzsver, ka cilvēkiem no dažādām valstīm var būt atšķirīgs viedoklis par to, kas ir un kas nav pieņemams, jo

⁹⁶ Annar Toor (15.09.2015.), Facebook will work with Germany to combat anti-refugee hate speech, pieejams: <http://www.theverge.com/2015/9/15/9329119/facebook-germany-hate-speech-xenophobia-migrant-refugee>

⁹⁷ Twitter, Facebook, YouTube Grapple With Islamic State Censorship, pieejams: <http://www.usnews.com/news/articles/2014/09/05/twitter-facebook-youtube-navigate-islamic-state-censorship>

⁹⁸ <https://twitter.com/anonpress/status/577471098419298304>

⁹⁹ France seeks Silicon Valley allies in war on terror, <http://www.france24.com/en/20150221-france-internet-google-twitter-facebook-fight-terrorism-extremism-propaganda-cazeneuve>

¹⁰⁰ Aprakstā izmantotie resursi:

<https://www.facebook.com/communitystandards>

<https://www.facebook.com/safety/>

<https://www.facebook.com/notes/432670926753695/>,

<https://govtrequests.facebook.com/>

<http://newsroom.fb.com/news/2015/03/explaining-our-community-standards-and-approach-to-government-requests/>

¹⁰¹ Leading social networks worldwide as of August 2015, ranked by number of active users (in millions) , pieejams: <http://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>

¹⁰² TNS/TNS Latvia Digital, Pavasaris 2014 un pavasaris 2015, Interneta vietņu TOP20 pēc vienas dienas vidējās auditorijas Latvijā 2014. un 2015.gada pavasarī <http://www.tns.lv/?lang=lv&fullarticle=true&category=showuid&id=4797>

īpaši attiecībā uz naida runu. Lietotāju ievietotais saturs tiek vērtēts ne tikai saskaņā ar iekšējiem sociālā tīkla lietošanas noteikumiem, bet arī valstu nacionālajām tiesību normām. *Facebook* var dzēst vai ierobežot pieeju saturam konkrētajā valstī, pat ja tas nepārkāpj vietnes lietošanas noteikumus, bet ir pretrunā ar kādas valsts iekšējo normatīvo regulējumu.

Facebook ir skaidri formulējis, kas konkrēti tiek uzskatīts par lietošanas pārkāpumiem, t. sk. kas ir naida runa un emocionālā pazemošana jeb bullings. *Facebook* definē naida runu kā saturu, kas tieši vērsta pret cilvēkiem to rases, etniskās, nacionālās un reliģiskās piederības, seksuālās orientācijas, dzimuma vai dzimuma identitātes, invaliditātes vai veselības stāvokļa dēļ. Organizācijām un cilvēkiem, kas izplata naidu pret šīm aizsargātām grupām, nav atļauts izmantot vietni. Tajā pašā laikā vietne pieļauj ar šiem jautājumiem saistītu humoru, satīru vai komentārus, norādot, ka cilvēki izmanto sociālo tīklu ar savu patieso identitāti un līdz ar to, publicējot savus komentārus, izturas ar lielāko atbildību. Lai izglītotu vai vairotu izpratni par naida runu, *Facebook* pieļauj arī naida runas piemēru pārpublicēšanu. Tomēr šajos gadījumos šim mērķim ir jābūt skaidri norādītam. Lai veicinātu viedokļu apmaiņu un lielāku izpratni, *Facebook* atbalsta arī diskusijas par dažādām, ne vienmēr sabiedrībā viennozīmīgi vērtētām un uztvertām idejām un praksēm. *Facebook* aizliedz izmantot savu vietni tādām organizācijām, kuras ir saistītas ar teroristu vai organizētās noziedzības darbībām. Tāpat nav atļauts publicēt saturu, kas atbalsta šādas grupas, slavina to līderus vai attaisno to vardarbīgās darbības. Bet diskusijas par šiem jautājumiem ir pieļaujamas.

Efektīvākai cīņai ar pretlikumīgu saturu, t.sk. naida runu, *Facebook* ir izstrādājis ziņošanas rīkus, kas ļauj lietotājiem ziņot vai nu vietnes administrācijai, vai sazināties ar pašu satura autoru (t.s., sociālā ziņošana), lai tas tiktu izņemts. Ziņojot par naida runu, lietotājam ir konkrēti jānorāda pret kuru aizsargāto grupu naida runa ir vērsta – rase vai etniskā piederība, reliģiskā grupa, dzimums vai seksuālā orientācija, invaliditāte vai veselības stāvoklis, kā arī tas, vai tā ir vērsta konkrēti pret indivīdu.

Saskaņā ar lietošanas noteikumiem, ja pastāv reālie riski fiziskam kaitējumam vai ir tieši draudi sabiedriskajai drošībai, *Facebook* var dzēst saturu, bloķēt lietotāju kontus un nodot informāciju tiesībsargājošajām iestādēm. *Facebook* apgalvo¹⁰³, ka darbinieku komanda, kas izskata ziņojumus par saturu, ir speciāli apmācīta un strādā 24 stundas 7 dienas nedēļā. Sūdzības tiek izskatītas vairāk kā 24 valodās. Vietnei ir četras speciālās komandas, kuras izskata sūdzības atkarībā no to būtības, un viena no šīm komandām ir specializējusies tieši naidīga, aizkaroša un vardarbīga satura izvērtēšanā. Ja lietotājs ir neapmierināts ar ziņojuma izskatīšanas rezultātu, kā papildiespēja ir tā saucamā “sociālā ziņošana”. Tā ļauj sazināties ar publikācijas autoru un lūgt, lai tas pats izņem šādu saturu. Tāpat *Facebook* norāda, ka tā lēmums par satura atbilstību var tikt mainīts pēc papildus konteksta saņemšanas par konkrēto publikāciju vai pēc jauna tāda satura parādīšanās, kas pārkāpj noteikumus vietnē vai lietotāja profilā.

Facebook uzsver, ka, lai nodrošinātu naida runas atpazīšanu un dzēšanu, tas regulāri uztur kontaktus ar valdībām, kopienas locekļiem un dažādiem ekspertiem no visas

¹⁰³ Facebook, What Happens After You Click "Report", pieejams: <https://www.facebook.com/notes/432670926753695/>

pasaules. *Facebook* ir izstrādāta tiešsaistes pieprasījumu sistēma no tiesībsargājošām iestādēm un sagatavotas īpašas vadlīnijas šādas informācijas iesniegšanai.¹⁰⁴ Katrs pieprasījums tiek izvērtēts saskaņā ar sociālās vietnes lietošanas noteikumiem un konkrētās valsts normatīvo regulējumu, kā arī katram lūgumam jāiesniedz detalizēts juridiskais un faktiskais pamatojums. Ja izvērtēšanas procesā tiešām apstiprinās, ka saturs pārkāpj valsts normatīvo regulējumu, bet nepārkāpj *Facebook* lietošanas noteikumus, pieeja tam konkrētā valstī vai teritorijā var tikt liegta. Līdzīgi *Facebook* izvērtē un reaģē arī uz sūdzībām no nevalstiskajām organizācijām.

Twitter¹⁰⁵

Twitter ir viens no lielākajiem globālajiem sociālajiem tīkliem, kura mērķis ir ļaut ikvienam radīt informāciju (ierobežojot ziņas apjomu ar 140 zīmēm) un tūlītēji bez ierobežojumiem dalīties ar to. *Twitter* aktīvo lietotāju skaits mēnesī sasniedz 36 miljonus un dienā tiek nosūtīti aptuveni 500 miljoni tvītu.¹⁰⁶ *Twitter* lietošanas noteikumos norādīts, ka, lai saglabātu tīkla principus saskaņā ar kuriem lietotājam ir tiesības meklēt un saņemt informāciju no avotiem, kas to interesē, kā arī brīvi dalīties ar šo informāciju ar pārējiem lietotājiem, tas aktīvi neuzrauga un necenzē lietotāju saturu, izņemot noteiktus gadījumus.

Twitter lietošanas noteikumi, cita starpā, aizliedz publicēt tvītus, kas satur citiem cilvēkiem adresētus vardarbīgus draudus vai veicina tos. Vardarbīgi draudi¹⁰⁷, tieši vai netieši, ietver arī terorisma veicināšanu, kā arī vardarbību pret personu vai personu grupu to rases, etniskās, nacionālās vai reliģiskās piederības, seksuālās orientācijas, dzimuma, dzimuma identitātes, vecuma vai invaliditātes dēļ. Tāpat šo vietni ir aizliegts izmantot pretlikumīgos nolūkos un pretlikumīgu nolūku vecināšanā. Attiecībā uz uzvedību internetā un pieļaujamā satura ievietošanu un izplatīšanu, *Twitter* lietotājiem ir jāievēro visi tās valsts likumi, kurā lietotājs atrodas.

Saskaņā ar 2015. gadā veiktā pētījuma datiem¹⁰⁸, salīdzinot ar 2012. gadu, pēdējo divu gadu laikā lamu vārdu skaits *Twitter* ir pieaudzis 34 reizes. Kopumā pētnieki ir konstatējuši 6,7 miljonu tvītu, kas satur lamu vārdus. Lielāko lamu vārdu daļu veido rasistiski vārdi, piemēram, 84,5% tvītu saturēja vārdu „nigga”. Tomēr pētījuma autori atturas vērtēt, vai šie skaitļi norāda uz pieaugušu rasismu internetā, jo katrā gadījuma nepieciešams izvērtēt kontekstu, kādā vārds ir lietots. Tāpat pētnieki secinājuši, ka lielākoties šie vārdi ir lietoti nevis ar mērķi aizskart, bet kā joks vai ironija. Tai pašā

¹⁰⁴ Facebook, Information for Law Enforcement Authorities, pieejams:

<https://www.facebook.com/safety/groups/law/guidelines/>

¹⁰⁵ Aprakstā izmantotie resursi:

<https://about.twitter.com/company>

<https://support.twitter.com/forms/abusiveuser>

<https://about.twitter.com/safety/enforcement>

<https://transparency.twitter.com/removal-requests/2015/jan-jun>

<https://transparency.twitter.com/>

<https://support.twitter.com/forms/lawenforcement>

<https://blog.twitter.com/2015/update-on-user-safety-features>

¹⁰⁶ Twitter usage/ Company facts, pieejams: <https://about.twitter.com/company>

¹⁰⁷ Abusive behavior policy, pieejams: <https://support.twitter.com/articles/20169997>

¹⁰⁸ Josh Smith, Researcher and developer at the Centre for the Analysis of Social Media, part of Demos, „Sensitive Content - The State of Racial Slurs on Twitter”, pieejams:

http://www.huffingtonpost.co.uk/josh-smith2/racial-slurs-on-twitter_b_8195046.html

laikā, tik milzīgu tādu vārdu pieaugumu, kas kādreiz tika lietoti ar mērķi aizskart, pētījuma autori skaidro ar to, ka šie vārdi ir kļuvuši par ikdienas valodas sastāvdaļu, ko bieži vien lieto arī paši konkrētās grupas pārstāvji, lai apzīmētu sevi. Līdz ar to, vārdi, kas kādreiz šķita nepieņemami, tagad tiek plaši lietoti interneta komunikācijā.

Lietotājiem ir pieejami ziņošanas rīki gan par atsevišķiem tvītiem, gan par citu lietotāju profiliem. Tomēr, atšķirībā no *Facebook*, esošie rīki neparedz iespēju ziņot par naida runu kā tādu, atzīmējot konkrētu pamatu. Izmantojot ziņošanas rīkus, automatizētā veidā ir iespējams ziņot par tādiem pārkāpumiem, kas aicina uz vardarbību vai satur vardarbīgus draudus, ir aizkaroši vai izrāda necieņu pret pašu lietotāju vai kādu citu personu.

Cita ziņošanas iespēja ir speciālās formas aizpildīšana, lai ziņotu par vardarbīgu vai uzmācīgu uzvedību¹⁰⁹, kurā papildus var norādīt sūdzības būtību, kā arī ziņot par vairākiem tvītiem vienlaicīgi. Visi lietotāju ziņojumi tiek izskatīti, vadoties pēc vietnes lietošanas noteikumiem. Saņemot ziņojumu, saziņai ar iesaistītām pusēm, gadījuma izvērtēšanai un rīcībai *Twitter* izmanto gan automatizētus, gan manuālus rīkus, un katrā gadījumā rīcība ir atkarīga no pārkāpuma smaguma. Atsevišķos gadījumos precīzākai lietas izvērtēšanai *Twitter* var lūgt ziņotāju iesniegt papildus tvītus, saites vai citu informāciju.¹¹⁰ Konstatējot pārkāpumu, *Twitter* var bloķēt lietotāja kontu vai saturu, kā arī piekļūt konta īpašnieka datiem un atklāt šādu informāciju tiesībsargājošām iestādēm.

Pēdējā gada laikā *Twitter* ir paziņojis par savu lietotāju drošības sistēmas pilnveidošanu.¹¹¹ Tas, cita starpā, attiecas uz ziņošanas sistēmu un iespējām, piemēram, tagad ļaujot ziņot par pārkāpumu ne tikai personām pret ko tas ir vērst (piemēram, draudu izteikšanas gadījumā), bet arī citiem lietotājiem. Sistēmas pilnveidošana veicina lielāku ziņojumu apjomu un ātrāku sūdzību izskatīšanu. Tāpat *Twitter* ir uzsācis darbu arī pie jaunu sankciju ieviešanas pret lietotājiem, kas pārkāpj tā noteikumus.

Līdzīgi kā *Facebook*, arī *Twitter* saņem pieprasījumus no dažādu valstu valdībām un tiesībsargājošajām iestādēm par tāda satura izņemšanu, kas ir pretrunā ar šo valstu normatīvo regulējumu.¹¹² Tie var būt gan tiesu spriedumi, gan tiesībsargājošo iestāžu pieprasījumi izņemt pretlikumīgu saturu. Šādus pieprasījumus tiesībsargājošās iestādes var iesniegt *Twitter*, izmantojot speciāli izstrādātu formu.¹¹³

Saskaņā ar pieejamiem statistikas datiem,¹¹⁴ 2015. gada pirmajā pusgadā *Twitter* ir saņēmis 1003 pieprasījumus par satura izņemšanu, kas ir par 26% vairāk nekā iepriekšējā atskaites periodā jeb 2014. gada otrajā pusgadā. Lielākā daļa šo pieprasījumu bija no Turcijas (718) un Krievijas (68), kā rezultātā *Twitter* ir bloķējis 147 lietotāju kontus un 1723 tvītus. Kopumā, reaģējot uz pieprasījumiem par dažāda

¹⁰⁹ Someone on Twitter is engaging in abusive or harassing behavior, pieejams: <https://support.twitter.com/forms/abusiveuser>

¹¹⁰ How we process reports, pieejams: <https://about.twitter.com/safety/enforcement>

¹¹¹ Update on user safety features, pieejams: <https://blog.twitter.com/2015/update-on-user-safety-features>

¹¹² Transparency Report, pieejams: <https://transparency.twitter.com/>

¹¹³ Law Enforcement Request, pieejams: <https://support.twitter.com/forms/lawenforcement>

¹¹⁴ Removal requests, pieejams: <https://transparency.twitter.com/removal-requests/2015/jan-jun>

veida pretlikumīgu saturu, dotajā atskaites periodā, bloķēti 158 konti un 2354 tvīti. Tomēr jānorāda, ka *Twitter* statistiska nesniedz pārskatu par visu pieprasījumu un pārkāpumu būtību. Jāatzīmē, ka Krievija nereti lūdz bloķēt Krievijas prezidenta V.Putina kritiķu tvītus un kontus. Krievija ir arī vairākkārt brīdinājusi *Twitter*, *Google* un *Facebook* par to iespējamu bloķēšanu Krievijā, ja tie pieļaus jebkādas aicinājumus uz protestiem vai ja neiesniegs blogeru personas datus, kuriem seko vairāk kā 3 000 lasītāju.¹¹⁵

Youtube.com¹¹⁶

Youtube ir viens no Google korporācijas piedāvātiem video servisiem, kuram ir vairāk kā viens miljards lietotāju un tajā ik minūti tiek ielādēti video materiāli 300 stundu garumā.¹¹⁷ *Youtube* uzsver, ka tas aizsargā savu lietotāju tiesības uz vārda brīvību un nepopulāru uzskatu paušanu, bet vienlaicīgi aizliedz aizkarošas un naidīgas publikācijas.¹¹⁸

Vietnē ir aizliegts publicēt tādu saturu, kas satur pazemojošus vai aizkarošus izteikumus un aicinājumus uz vardarbību pret konkrētām personām vai personu grupām uz to rases, etniskās piederības, reliģijas, invaliditātes, dzimuma, vecuma, veterāna statusa, seksuālās orientācijas vai dzimuma identitātes pamata.

Ņemot vērā, ka milzīgā video daudzuma dēļ *Youtube* nespēj pārbaudīt ikvienu no tiem, vietne aicina lietotājus ziņot par saturu, kas viņu izpratnē ir nepieņemams. *Youtube* piedāvā lietotājiem dažādas ziņošanas iespējas par saturu, kurš ir pretrunā ar tā lietošanas noteikumiem. Viena iespēja ir ziņot par konkrēto video, izmantojot rīku, kurā ir iespējams atzīmēt, ka konkrētais materiāls veicina neiecietību un diskrimināciju, kā arī naida propagandu. Cita iespēja ir ziņot par konkrēta lietotāja kanālu, ja tas pilnībā vai vairāki tajā ievietotie video un komentāri pārkāpj lietošanas noteikumus. Šajā gadījumā lietotājam ir iespēja atzīmēt konkrētus video un kā pārkāpuma iemeslu izvēlēties diskriminējošu saturu attiecībā uz kādu sociālo grupu, kā arī sīkāk aprakstīt pārkāpumus. Attiecībā uz ziņošanu par nepieņemamiem komentāriem, tos var atzīmēt kā diskriminējošus un naidīgus. Saskaņā ar *Youtube*, ziņojumi tiek izskatīti 24 stundu laikā, un lietotājam tiek paziņots par izvērtējuma rezultātu. Lietotājs, kura saturs pārkāpj lietošanas noteikumus saņem brīdinājumu no *Youtube*, un atkārtotu pārkāpumu gadījumā tā konts var tikt slēgts, bet pieeja vietnei bloķēta.

Līdzīgi kā tas notiek citos sociālajos tīklos, arī *Google* par *Youtube* saturu, tāpat, ka par saturu citos savos servisos, regulāri saņem dažādu valstu iestāžu pieprasījumus par satura izņemšanu. Pieprasījumi nāk no dažāda līmeņa iestādēm, t.sk., tiesām, valsts

¹¹⁵ Pickles Kate (22.05.2015.), Twitter, facebook and Google are all warned they will be blocked in Russia if they do not hand over details of any bloggers with more than 3,000 readers or allow any calls for protests. Pieejams: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3092950/Twitter-Facebook-Google-warned-blocked-Russia-not-hand-details-bloggers-3-000-readers-allow-calls-protests.html>

¹¹⁶ Aprakstā izmantotie resursi:

<https://www.youtube.com/yt/policyandsafety/en-GB/communityguidelines.html>

<https://www.youtube.com/yt/press/en-GB/statistics.html>

<http://www.google.com/transparencyreport/>

¹¹⁷ Statistics, <https://www.youtube.com/yt/press/en-GB/statistics.html>

¹¹⁸ Community Guidelines, A few ground rules to make sure that YouTube stays safe and fun for everyone, pieejams: <https://www.youtube.com/yt/policyandsafety/en-GB/communityguidelines.html>

iestādēm un tiesībsargājošajām iestādēm. Pieprasījumā pēc iespējas precīzāk jānorāda gan saturs, kuru nepieciešams dzēst, gan aizskāruma iespējamais pamats. Dažos gadījumos *Google* papildus iesniegumam no valsts iestādes var pieprasīt tiesas lēmumu. Saņemot šāda veida pieprasījumus, tiek pārbaudīts, vai norādītais saturs tiešām pārkāpj normatīvo regulēju vai lapas lietošanas noteikumus. Līdzšinējā prakse liecina, ka visbiežāk valsts iestāžu pieprasījumi ir saistīti ar apmelojumu, vietējā normatīvā regulējuma pārkāpšanu, diskriminējošiem izteikumiem un citiem iemesliem. Tāpat *Google* atzīmē, ka nereti oficiālo iestāžu pieprasījumi ir saistīti ar politiska rakstura materiāliem un valdības kritiku. Lai panāktu šāda satura dzēšanu, politiķi sauc to par apmelojumu, konfidencialitātes vai pat autortiesību pārkāpumu.¹¹⁹

¹¹⁹ Government requests to remove content, pieejams:
<http://www.google.com/transparencyreport/removals/government/?hl=eng>

PIELIKUMS

Latvijas Cilvēktiesību centra projekta “NVO rīcībspējas stiprināšana naida kurināšanas ierobežošanai internetā” ietvaros tulkoto Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu naida noziegumu un naida runas lietās kopsavilkumi

VEJDELAND UN CITI pret ZVIEDRIJU (iesniegums Nr.1813/07, 2012.gada 9.februāra Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums).

Kopsavilkums

Lietas fakti: Četri cilvēki kādā vidusskolā izplatīja apmēram simts skrejlapīņas, atstājot tās skolēnu skapīšos, līdz skolas direktors panāca, ka personas izraida no skolas teritorijas. Skrejlapīnās, cita starpā, bija apgalvojumi, ka homoseksualitāte ir „devianta seksuāla tieksme”, kurai ir „morāli graužošs iespaids uz sabiedrības būtību”. Skrejlapīnās bija apgalvots, ka homoseksualitāte ir viens no galvenajiem iemesliem HIV un AIDS izplatībai, un ka „homoseksuāļu lobijs” cenšas atainot pedofiliju maznozīmīgā gaismā. Skrejlapīņu izplatītājus Zviedrijā notiesāja par aģitāciju pret nacionālu vai etnisku grupu, kas izpaudās kā nicinājuma paušana pret personu grupu tās dzimumorientācijas dēļ, piemērojot vai nu nosacītu brīvības atņemšanu, vai naudas sodu. Iesniedzēji uzstāja, ka viņu notiesāšana bija uzskatāma par nepamatotu iejaukšanos viņu tiesībās uz izteiksmes brīvību, kuras paredz Konvencijas 10.panta 1.punkts. Valdība savukārt uzstāja, ka iejaukšanās iesniedzēju tiesībās uz izteiksmes brīvību kalpoja likumīgam mērķim Konvencijas 10.panta 2.punkta izpratnē, īpaši uzsverot „citu cilvēku reputācijas un tiesību aizsardzību”, proti, homoseksuāļu kā grupas aizsardzību.

Spridums: Tiesa, skatot, vai 10.pantā garantētās izteiksmes brīvības "ierobežojums" bija „nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā” un samērīgs ar izvirzīto likumīgo mērķi, vērtēja komentāru saturu, par kuriem iesniedzēji tika saukti pie atbildības, un kontekstu, kurā iesniedzēji šos komentārus puda. Tiesas ieskatā personas skrejlapīņas bija izplatījušas ar nodomu uzsākt diskusiju par izglītības objektivitātes trūkumu zviedru skolās ([54]), kas pats par sevi ir pieņemams mērķis, tomēr skrejlapīnās izteiktie apgalvojumi bija nevajadzīgi aizskaroši.

Tādēļ Tiesa, atsaucoties uz spriedumu lietā *Féret pret Beļģiju*, vēlreiz uzsvēra, ka kūdīšana uz naidu var izpausties ne tikai kā aicinājums uz vardarbību vai citām noziedzīgām darbībām un ka tādi pret indivīdiem vērsti uzbrukumi, kā apvainojumi, izsmiešana vai atsevišķu sabiedrības grupu nomelnošana var būt pietiekami, lai dotu iemeslu valsts iestādēm cīnīties ar rasistisku naida runu, kas izpaudusies kā tiesību uz izteiksmes brīvību bezatbildīga izmantošana. Turklāt Tiesa paplašināja tās secinājumus *Féret* lietā, ietverot arī aizskarošus izteikumus, kas vērsti pret homoseksuāļiem. ([55]). Tiesa ņēma vērā to, ka skrejlapīņas tika atstātas skapīšos, kas piederēja skolēniem iespaidojamā un jūtīgā vecumā, un kuriem nebija dota iespēja atteikties tās pieņemt. Turklāt skrejlapīņas tika izplatītas skolā, kuru neviens no iesniedzējiem neapmeklēja un kuras teritorijai viņiem nebija brīva pieeja ([56]).

Balstoties uz augstākminēto, Tiesa vienbalsīgi lēma, ka Zviedrijas Augstākā tiesa bija rīkojusies pamatoti un samērīgi, piespriežot kriminālsodu, kas neizpaudās kā reāls cietumsods, un tādēļ nesaskatīja Konvencijas 10.panta pārkāpumu.

Spriedumam pievienoti vairāku tiesnešu piekrītošie viedokļi. Tiesneši *Spielmann* un *Nussberger* uzsvēra, ka tiesības un brīvības nāk roku rokā ar pienākumiem, viens no kuriem ir “izvairīties, ciktāl tas ir iespējams no apgalvojumiem, kas ir prettiesiski aizskaroši attiecībā uz citiem un apdraud to tiesības”. Tiesnesis *Boštjan M. Zupančič* savā piekrītošajā viedoklī norādīja, ka skolu teritorijasnoteikti ir uzskatāmas par aizsargātu vidi, kurā izplatīt informāciju drīkst tikai tie, kam tas ir atļauts, līdz ar to izcēla sprieduma 56.pagrāfa nozīmīgumu. Visbeidzot, tiesneši *Yudkivska* un *Villiger* uzsvēra, ka homofobisku naida runu Konvencijas 10.pantam nemaz nevajadzētu aizsargāt, tomēr tiesnešu vairākums izvēlējās skrejlapās paustos apgalvojumus kvalificēt kā "nopietnus un aizspriedumainus apgalvojumus", nevis naida runu, attiecībā uz ko tiesneši minēja, ka "[n]aida noziegumu statistika parāda, ka naida propaganda vienmēr nodara kaitējumu, vienalga vai tas ir tūlītējs vai potenciāls. Nav nepieciešams gaidīt līdz naida runa kļūst par reālu un neizbēgamu draudu demokrātiskai sabiedrībai ([11]).

Pilns sprieduma teksts angļu un latviešu valodās ir pieejams:

<http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/vejdeland-un-citi-pret-zviedriju-433/>

FERĒ [FERET] pret BEĻĢIJU (Iesniegums Nr. 15615/07, 2009.gada 16.jūlija Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums)

Kopsavilkums

2009.gada 16.jūlijā Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) pasludināja spriedumu lietā *Ferē [Feret] pret Beļģiju*, ar četrām balsīm „par” un „trim” balsīm „pret” nolemjot, ka nav noticis Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 10. panta pārkāpums.

Lietas fakti: Beļģijas Karalistes pilsonis Daniels Ferē [*Daniel Feret*] (turpmāk - iesniedzējs) bija politiskās partijas „Nacionālā Fronte” [„Front National – Nationaal Front”] priekšsēdētājs, šīs partijas izdevumu galvenais redaktors un attiecīgās tīmekļa vietnes īpašnieks.

Laika posmā no 1999.gada jūlija līdz 2001.gada oktobrim par partijas īstenoto kampaņu gan privātpersonas, gan organizācijas iesniedza vairākas sūdzības par kūdīšanu uz naidu, diskrimināciju un vardarbību rases, ādas krāsas vai nacionālās vai etniskās izcelsmes dēļ. Sūdzības bija pamatotas ar 1981.gada 30.jūlija likuma normām, kas atzīst par krimināli sodāmu noteiktu rīcību, kas ir izdarīta ar rasistisku vai ksenofobisku motivāciju.

Pārstāvju palāta pēc Ģenerālprokurora lūguma atcēla iesniedzēja deputāta imunitāti, pret viņu tika ierosināta krimināllieta un viņš tika saukts pie kriminālatbildības kā apstrīdēto skrejlapu autors, šo skrejlapu galvenais redaktors un tīmekļa vietnes īpašnieks, kurā bija ievietotas dažas no skrejlapām.

Ar 2006.gada 18.aprīļa Briseles apelācijas instances tiesas spriedumu iesniedzējs tika atzīts par vainīgu un viņam tika piespriests piespiedu darbs uz 250 stundām ārzemnieku integrācijas sektorā vai brīvības atņemšana uz 10 mēnešiem un aizliegums kandidēt vēlēšanās uz 10 gadiem. Tiesa arī piesprieda iesniedzējam izmaksāt provizorisku summu 1 EUR apmērā katram civilprasītājam.

Iesniedzējs iesniedza kasācijas sūdzību, taču tā tika noraidīta.

2007.gada 29.martā iesniedzējs vērsās ECT ar sūdzību, ka ir pārkāptas Konvencijas 10.pantā noteiktās tiesības uz vārda brīvību.

Spridums: ECT atzina, ka politiskai runai ir noteikts augsts aizsardzības līmenis, kas ir paredzēts vairāku valstu, tostarp Beļģijas, nacionālajos tiesību aktos. Ar šo ir saistīta deputāta imunitāte un aizliegums saukt pie kriminālatbildības par parlamentā izteiktajiem viedokļiem. Tiesa neapstrīd, ka politiskajām partijām ir tiesības aizstāvēt savu viedokli publiski, pat tad, ja daži no tiem aizskar, šokē vai uztrauc kādu iedzīvotāju daļu. Tās var atbalstīt risinājumus problēmām, kas ir saistītas ar imigrāciju. Tomēr, to darot, tām ir jāizvairās no kūdīšanas uz rasu diskrimināciju, maldinošiem vai pazemojošiem paziņojumiem vai attieksmes, jo šāda rīcība var radīt sabiedrībā reakcijas, kas nav savienojamas ar sabiedrisko mieru un mazina uzticību demokrātiskām institūcijām.

ECT konstatēja, ka kūdīšana uz ārzemnieku atstumtību ir būtisks cilvēktiesību pārkāpums un tādēļ tas pamato īpašu aizsardzības pasākumu piemērošanu attiecībā uz ikvienu, tostarp arī politiķiem.

Iesniedzēja deputāta statuss nevar tikt uzskatīts par atbildību mīkstinošu apstākli. Šajā sakarā ECT atgādināja, ka ir ārkārtīgi svarīgi, lai politiķi savās publiskajās runās izvairītos no neiecietības veicinošu paziņojumu publiskas izplatīšanas. Politiķiem būtu jāpievērš īpašu uzmanība demokrātijas un tās principu aizstāvēšanai, jo viņu galvenais mērķis ir varas pārņemšana.

ECT atzina par pilnībā pamatotiem nacionālo tiesu secinājumus attiecībā uz iesniedzēja radītajiem tekstiem un publikācijām. Iesniedzēja lietotā valoda atklāti kūda uz diskrimināciju un rasu naidu, ko nevar noslēpt vēlēšanu aizsegā. Nacionālo tiesu minētie iemesli, kas pamatoja iejaukšanos iesniedzēja vārda brīvības īstenošanā, bija atbilstīgi un pietiekami, ņemot vērā spiedīgu sociālu vajadzību, ar mērķi aizsargāt sabiedrisko kārtību un citu personu, proti, imigrantu kopienas locekļu tiesības.

Pilns sprieduma teksts angļu un latviešu valodās ir pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/spriedums-ferre-feret-pret-belgiju-424/>

NAČOVA UN CITI pret BULGĀRIJU (Iesniegumi Nr. 43577/98 un 43579/98, 2005.gada 6.jūlija Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums)

Kopsavilkums

2005. gada 6. jūlijā Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) Lielā palāta pasludināja spriedumu lietā *Načova un citi pret Bulgāriju*, vienbalsīgi nolēmot, ka ir noticis Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 2. panta pārkāpums (t.sk., saistībā ar varas iestāžu veiktās izmeklēšanas efektivitāti), kā arī Konvencijas 14. panta (diskriminācijas aizliegums) sasaistē ar 2. pantu pārkāpums sakarā ar to, ka varas iestādes nebija izmeklējušas iespējamus rasistiskos motīvus, kas noveda pie personu nāves. Ar 11 balsīm „par” un sešām balsīm „pret” ECT nolēma, ka nav noticis Konvencijas 14.panta sasaistē ar 2. pantu pārkāpums attiecībā uz apgalvojumu, ka notikumi, kas noveda pie personu nāves ir uzskatāmi par rasistiskas vardarbības aktu.

ECT no valsts piesprieda EUR 25 000 viena bojāgājušā jaunieša tuviniekiem un EUR 22 000 otra bojā gājušā jaunieša tuviniekiem kā atlīdzību par nodarītajiem materiālajiem zaudējumiem un morālo kaitējumu un kopā EUR 11 000 kā izmaksu un izdevumu kompensāciju.

Lietas fakti: 1998.gada 15.maijā Eiropas Cilvēktiesību tiesā vērsās četri Bulgārijas pilsoņi, kuri apgalvoja, ka divi viņu tuvinieki tikuši nonāvēti, pārkāpjot Konvencijas 2.panta prasības un šo notikumu pamatā ir diskriminējoša attieksme pret romu izcelsmes personām, kā arī, valsts iestādes nav veikušas efektīvu nāves apstākļu izmeklēšanu.

Divi romu izcelsmes jaunieši dienēja armijas vienībā, kas bija atbildīga par dzīvojamo māju un citu civilo objektu celtniecību. 1996.gada sākumā viņi tika arestēti par atkārtotu patvaļīgu prombūtni, taču tā paša gada 15. jūlijā aizbēga no celtniecības objekta, kas atradās ārpus cietuma teritorijas. 1996.gada 19.jūlijā, veicot aizturēšanu, militārās policijas darbinieks abus jauniešus nošāva, kad viņi mēģināja bēgt no mājas, kurā bija paslēpušies.

Militārā policija par notikušo uzsāka izmeklēšanu, taču tā tika veikta pavirši un gala rezultātā tika pieņemts lēmums par izmeklēšanas izbeigšanu. Gan izmeklētājs, gan prokurori uzskatīja, ka militārās policijas amatpersona, kura nošāva abas personas bija rīkojusies saskaņā ar Militārās policijas noteikumiem un viņa darbībās nesaskatīja nozieguma sastāvu. Bojā gājušo tuvinieku sūdzības tika noraidītas.

Spriedums: 2004. gada 26. februārī ECT Palāta vienbalsīgi konstatēja Konvencijas 2.panta un 14.panta pārkāpumus. Pēc Bulgārijas valdības lūguma lieta tika nodota izskatīšanai Lielajā palātā.

Tiesa secināja, ka valsts nav izpildījusi tās pienākumu, kas izriet no Konvencijas 2. panta, jo tās spēka pielietošanas tiesiskajam regulējumam bija būtiskas nepilnības un personas tika nošautas apstākļos, kuros šaujamo ierociņu pielietošana, lai viņus aizturētu, nebija savietojama ar Konvencijas 2. panta prasībām. Turklāt, tika pielietoti acīmredzami pārmērīgi spēks.

Iestādes nebija izpildījušas pienākumu minimizēt dzīvības zaudēšanas risku, jo virsnieki, kas veica aizturēšanu, tika instruēti pielietot visus pieejamos līdzekļus, lai aizturētu bēgļus, neskatoties uz faktu, ka viņi bija neapbruņoti un neradīja draudus ne dzīvībai, ne veselībai.

Lielā palāta secināja, ka lietā ir pārkāpts valsts pienākums veikt efektīvu dzīvības atņemšanas gadījumu apstākļu izmeklēšanu. ECT atkārtoti uzsvēra, ka varas iestāžu ātra un efektīva reaģēšana, veicot nāvējoša spēka pielietošanas izmeklēšanu, ir būtiski svarīga, lai uzturētu sabiedrībā pārliecību par likuma varas ievērošanu un novēršot jebkādas aizdomas, ka prettiesiskas darbības varētu tikt noklusētas vai pieciestas.

Pretēji Palātas viedoklim, Lielā palāta nekonstatēja rasistisku motīvu šo divu romu jauniešu nogalināšanā, taču atzina, ka varas iestādes nebija izpildījušas pienākumu spert visus nepieciešamos soļus, lai izmeklētu, vai notikumi ir bijuši saistīti ar diskrimināciju un atzina, ka ir noticis Konvencijas 14. panta sasaistē ar 2. panta procesuālo pusi pārkāpums.

Pilns sprieduma teksts angļu un latviešu valodās ir pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/lieta-nacova-un-citi-pret-bulgariju-419/>

DORDEVICS PRET HORVĀTIJU (iesniegums Nr. 41526/10, 2012. gada 24. jūlija Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums)

Kopsavilkums

Lietas fakti: Vīrieti ar garīgo un fizisko atpalcību un viņa māti (iesniedzēji), kura viņu aprūpē, sistemātiski vairāku gadu garumā vajāja vietējās pamatskolas bērni. Vajāšana pārsvarā notika iesniedzēju daudzdzīvokļu mājas pagalmā, kur iepretim viņu dzīvokļa logam bērni izkiedza neķītrības, atstāja uz asfalta aizskarošus uzrakstus, apspļaudīja vai grūstīja vīrieti, ja viņš bija pagalmā, piemētāja viņu pirmā stāva balkonu, plēsa tajā mantas, urinēja pie iesniedzēju dzīvokļa durvīm u.tml. Vienreiz vīrietim kāds apdedzināja rokas ar cigareti, un citreiz- ieģrūda viņu metāla žogā, kā rezultātā viņš guva traumas.

Vīrieša māte regulāri sūdzējās policijai par bērnu uzvedību pagalmā, uz ko policija pārsvarā reaģēja ar ierašanos un bērnu izklīdināšanu no pagalma. Māte vairākkārt bija vērsusies pašvaldības prokuratūrā, sociālās labklājības centrā, pamatskolas administrācijā un sūdzējusies Personu ar invaliditāti tiesību aizsardzības ombudei. Neskatoties uz to, iesniedzēju vajāšana turpinājās. Vīrietim tika konstatēti stresa izraisīti veselības traucējumi.

Iesniedzēji norādīja uz Konvencijas 2., 3., 8., 13. un 14. panta pārkāpumu šajā lietā, ņemot vērā, ka pamatā šai lietai ir naida noziegums pret personu ar invaliditāti, pret kuru nacionālie tiesību akti neparedz efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekli.

Horvātija norādīja, pirmkārt, ka nav izsmelti nacionālie tiesiskās aizsardzības līdzekļi, piemēram, civiltiesiskā prasība pret iesaistītajiem bērniem un viņu vecākiem, un ka šajā lietā nav noticis Konvencijas 2. panta pārkāpums, un attiecībā uz 3. pantu, valdība uzskata, ka nav sasniegts nepieciešamais bardzības līmenis, lai bērnu darbības uzskatītu par vajāšanu Konvencijas 3. panta izpratnē. Turklāt kompetentās iestādes bija veikušas visus pienācīgos pasākumus, lai aizsargātu iesniedzējus no vajāšanas, piemēram, uz izsaukumiem ieradās policija, skolas darbinieki un sociālie dienesti pārrunāja ar bērniem jautājumus par personām ar īpašām vajadzībām, u.tml.

Spriedums: [107]-[108] Tiesa uzsvēra, ka šīs lietas pamatā nav individuālā atbildība, bet gan nereaģēšana no kompetento valsts iestāžu puses uz atkārtotajiem vajāšanas un vardarbības gadījumiem, ko veica bērni, kuriem nevarēja iestāties kriminālatbildība. Nevienai no valsts iestādēm nebija ar likumu noteikta pienākuma veikt darbības situācijā, par kuru ir iesniegta sūdzība, un valsts nav pierādījusi, ka kāds no tās minētajiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem bija spējīgs nekavējoties atrisināt vajāšanas situāciju.

Attiecībā uz vīrieti [93] valsts iestādēm bija pozitīvs pienākums aizsargāt vīrieti ar fizisku un garīgu invaliditāti no iesaistīto bērnu vardarbīgās uzvedības, kas izriet gan no Konvencijas 3., gan 8. panta. Tiesas analizēja sūdzību tikai no 3. panta viedokļa un secināja, [147] ka kompetentās iestādes nebija spērušas nepieciešamos soļus, lai

noskaidrotu problēmas apjomu un novērstu turpmākus aizskārumus, jo vardarbības incidenti nebeidzās ilgākā laika posmā. [148] Tiesa minēja, ka izņemot reaģēšanu uz konkrētiem incidentiem, kompetentās iestādes neveica nekādas konkrētas vispārēja rakstura darbības, lai cīnītos ar problēmas sakni. [94]-[96] Attiecībā uz vajāšanas bardzības līmeni Tiesa lēma, ka vīrieša vajāšana, kura vismaz vienā gadījumā radīja viņam arī miesas bojājumus, apvienojumā ar baiļu un bezspēcības sajūtu, bija pietiekami nopietna, lai sasniegtu bardzības līmeni, kas atbilst Konvencijas 3. pantam.

[97] Attiecībā uz māti: Tiesa lēma, ka ilgstošā vardarbība pret viņas dēlu pret kuru valsts iestādes nav nodrošinājušas pietiekamu aizsardzību, negatīvi ietekmēja viņas privāto un ģimenes dzīvi Konvencijas 8. panta izpratnē.

Tiesa nesaskatīja 14. panta pārkāpumu, jo nebija izsmelts nacionālais Diskriminācijas novēršanas likums [162], tomēr atzina 13. panta pārkāpumu par efektīva tiesiskās aizsardzības līdzekļa trūkumu pret vajāšanu 3. un 8. panta izpratnē.

Tiesa konstatēja konvencijas 3. panta pārkāpumu par spīdzināšanas aizliegumu attiecībā uz vīrieti, 8. panta par privātās un ģimenes dzīves aizsardzību pārkāpumu attiecībā uz viņa māti un 13. panta par efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekli pārkāpumu par vīrieša un mātes sūdzībām 3. un 8. panta ietvaros. Tiesa lēma piešķirt morālo kompensāciju 11500 EUR apjomā kopā abiem iesniedzējiem un atlīdzināt viņiem tiesāšanās izdevumus.

Pilns sprieduma teksts angļu un latviešu valodās ir pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/dordevics-pret-horvatiju-450/>